

Аихабыратә программа

„Иҗәбәоу, адемократиатә, иаку Қырттәылазы“

Лацарамза, 2015 ш.

Ахқәа

Ахадаратә җкаракәа.....	4
Қырттәыла ахәынтқарра аконституциатә еиҗкаашыа	6
Азбаратә мчра.....	6
Ашыаустә збарарҗиара асистема айтәкра.....	8
Административтә зинеилагарақәа рзакәанейдкыла айтәкра.....	9
Апрокуратура айтәкра.....	9
Аҗныцкәтәи аускәа рминистрра айтәкра.....	10
Азызбаназара асистема айтәкра.....	12
Ахәынтқарратә напхгаратарей ахәынтқарратә мацзурей реитәкра.....	14
Ауафытәыҗса изинкәа рыхьчара.....	15
Ацарей ацарадыррей.....	16
Атәылауафратә интеграцией амилацтә айтәара рзинкәа рыхьчарей.....	18
Адәныҗка-политикатә җыжәарақәа.....	19
Европатәи евроатлантикатәи аструктурақәа рахь аинтеграция.....	21
Амиграция.....	23
Аекономикатә политика.....	24
Аекономикатә политика анагзара иазку аусмәаҗгәтәқәа.....	24
Қырттәыла аиҗабыра ренергетикатә политика.....	29
Ацәаустә цәармыкыа аҗиара ацхраара.....	31
Агәабзиарахьчара.....	32
Атәанчахәы ала аикәыршәарей асоциалтә цхыраарей.....	33
Атыҗантәи ахаланапхгара.....	34
Арегионалтә аҗиара аполитика.....	35

Аинфраструктура аѣиара.....	36
Ақытанхамѡа аѣиара.....	37
Ашѡахтѡ политика.....	38
Амонетатѡ политика.....	38
Афискалтѡ политика.....	39
Аѡсабарахьчареи аѡсабаратѡ хыцхыртакѡа хшыѡркрала рхархѡареи.....	41
Мчыла иагаз ауаа - ахцѡацѡа рзинкѡа рыхьчареи рыдгылареи.....	43
Аимаккѡа ртыѡкѡцара.....	44
Атѡылахьчара асистемеи арбѡьармчкѡеи.....	46
Адиаспора рыдгылара.....	49
Акультура.....	51
Аспорти аѣари.....	53

Аиҳабыратә программа «Иҗәбәоу, адемократиатә, иаку Қырттәылазы»

Ахадаратә җәкарақәа

Аиҳабыра рзы аҗыжәара амоуп иҗәбәоу, иеффеку, азакәан аиҳазара шытас измоу адемократиатә институтқәа рыргыла. Адемократиатә аитакрақәа рхынхәышыа змам аказшыа роурц азы, зымчхак дуу аитакрақәа рымәаҗгаразы, шытанкыла иҗсахуп азакәанҗцаратә база; еикәыршәоуп ахәынтқарратә органқәа русеицура; иалагеит ахаланапхгаратәҗкыа аиҗкаара апроцесс; етапқәак рыла имәаҗысуеит аиашазбара аусхкы шытанкылатәи аитакра; еикәыршәоуп апартиарацәатә аполитикатә система; еикәыршәоуп агәаанагара аарҗшра ахакәитра; иалагеит аполитикатә ақәыҗәбәарақынтә зхы иакәиту ахәынтқарратә мацзура ашыақәыргыла апроцесс; ахәаакәцоуп атәыла ааигәатәи, абжьаратәи, кыршықәсатәи аҗиара аполитика. Уи азы ихиоуп 2020 шықәсанза Қырттәыла асоциал-экономикатә аҗиара астратегия. Ахыркәшаратә процесс ақынза инеихьеит ахәынтқарратә еиҗкаара аитакра астратегия, уи анагзара адемократиатә хәынтқарра аргыла ахадаратә хархәагақәа ируакуп.

Апрезиденттәи атыҗантәи ахаланапхгаратәи алхрақәа хакәитрала, иартны рымәаҗгара ала, акаолиция «Ақыртуа гәахәтәы» Қырттәылаҗы ишыақәнарҗәбәеит адемократиатә алхрақәа ртрадиция. Қырттәылаҗы иалаган, нақ-нақгы инагзахоит алиберал-демократиатә җсазарақәа ирышыбатаку аинститутқәа рырҗиара. Аусзбара аиҳазара аикәыршәара апроцесс рхынхәышыа змам аказшыа аиуит; ахәынтқарра ахәдықәца агеит атәылауаа рконституциатә зинқәа реиламгаразы; ацәгьоура иаҗагылоу ақәҗара иаха иҗәбәахеит, аха аполитикатә дыргала ашытазаара зыкалом. Иара убас, иалагеит аполитикатә ақәыҗәбәарақынтә зхы иакәиту азбаратәи азинхьчаратәи асистемақәа реиҗкаара.

Қырттәыла аполитикатәи аекономикатәи аҗиара хырхартас иамоуп атәыла европатәи евроатлантикатәи аинтеграция, хуаажәларра рхы иакәитны, еицәакны ари азбара рыдыркылеит.

җыҗх Қырттәыла Евроеидгылақны асоциирра иазку аикәшахатра аднакылан, атоурых шыаҗа канатцеит, уи ала Қырттәылеи Евроеидгылеи рполитикатәи рекономикатәи еизыказаашыақәа рҗы аетап җыц иалаган, атәыла европеизация апроцесс рхынхәышыа змам аказшыа аиуит. 2014 шықәса җхынгы 1 азы Қырттәыла апарламент ари аикәшахатра шыақәнарҗәбәеит. Асоциирра аикәшахатра шыақәдырҗәбәеит Европарламенти Евроеидгыла иалоу атәылақәа реихареи. 2014 шықәса цәыббра 1 инаркны ари аикәшахатра амч аниауа, евроинтеграция хтәыла аҗныцкәтәи аполитика хәтас икалеит. Асоциирра аикәшахатра

иаңнатуеит Қырттәыла европатәи атрансформациясы азинтә ашьататқәя, уи Қырттәыла ашәартадареи мышхәыбзасареи реикәыршәарағы алагала дууп. Евроеидгылакны зхы иакәнту ахәахәтрәтә қәыпшылары акомпонент анагзара апроцесс ағы Қырттәыла инеипынкылыны икалоит Евроеидгыла аекономикатә қәыпшылары алахәылас.

Қырттәыла аихабыра рыфнытқатәи политикағы апыжәара амоуп Асоциирра аикәшахатра ала Қырттәыла иагаз ахыдтақәа рынагзара азцаара. 2014 шықәса цәыббра 1 инаркны атәыла иасит зегы реиха атакзыпшықәу, аимплементация аетап ахь. Асоциирра аикәшахатра анагзара атәыла аполитикатәи, асоциалтәи, аекономикатәи аспектқәа ирыдхәалоуп. Убри акынтә, зымчхак дуу аитакрақәа азкрас ироуоит ауафытәыәса изинқәа рыхьчара арбәбәареи, адемократия артбаареи, аартызаареи, анапхгаратара бзиен, ашәартадареи арегионалтә усеицуреи рырбәбәареи, итышәынтәалоу амакроекономикатә тагылазаашьеи иманшәалоу абизнесагылазаашьеи рышьақәыргылары аикәыршәареи. Ари аикәшахатреи аихабыра рсоциал-економикатә хәапышырақәеи еикәшәоит. Атыхәтәаны, абарт аитакрақәа рыбзоурала, Қырттәыла ишьақәгылахоит Европатәи адемократиятә хәынтқаррас. Асоциирра аикәшахатра анагзара амзызла, иалагахьеит иашьашәалоу аинституциатәи административтәи амеханизмқәа рышьыатакра иазку зымчхак дуу аитакрақәа рымәапыгара. Евроеидгылакны асоциирра аикәшахатра ахәарақәа иазпхьагәатаны, атыпәантәи азакәанпәцара Евроеидгыла азакәанпәцара иазааигәахароуп.

Аихабыра имәапыргаз иакымқәа ареформақәа рыбзоурала, хара имгакәа инагзахоит Евроеидгылакны авизадатә анеиаира аперспектива. Авизатә режим алиберализация ауснагзатә план акыр иацхрааит еиуеипшымы аусхкқәа рғы аитакрақәа рымәапыгара, еиәкаау ацәгыуреи акоррупциеи рығагылареи, ауафытәыәса изинқәа рыхьчареи, адокументқәа ршәартадара аикәыршәареи, амиграциеи аусхкқәа нрылатаны.

Инагзахоит Евроеидгылакны ақтивтә усеицуреи, Қырттәылағы ашәартадареи атышәынтәалареи рышьақәыргылареи, Қырттәылағы аймакқәа атынчмәала ртыпкәцара апроцесс ағы Евроеидгыла ацакы арбәбәареи ахырхартала.

Инагзоит атәыла ашәартадареи арегионалтә позицияқәеи рырбәбәара иазку аусура. Аихабыра НАТО акны аусеицуреи нарыгзоит аинтеграция артбаареи ари аиәкаара алалареи амзызла. НАТО алалара ала Қырттәыла аиуоит атәыла атышәынтәалареи ашәартадареи рырбәбәаразы ахәдыкәтә, уи атәыла итышәынтәалоу адемократиятә ағиареи, аекономикатә азхареи, мышхәыбзасареи реикәыршәара иацхраауеит.

Қырттәыла аихабыра рекономикатә политика шыатас иамоуп зхы иакәнту ацбармыкыатә экономика апринципқәеи апысарақәеи. Аихабыра аусура нарыгзоит аусуртадареи ағарреи ргыхразы, аусура зылшо атәылауаа ибзиоу атагылазаашьақәа рзеикәдыршәоит, убри азы ишьатаркуеит ишәартам асоциалтә тагылазаашьа, идырғеиауеит асоциалтә адгылары

асистема; инарыгзоит атэыла акультуратэ тынха аичахареи, атцаратэи асоциал-экономикатэи амодернизация адгылареи.

Акырзтазкуа ашьаҕаҕа катцоп амедиа ахыпшымыра аикэыршэаразы, аихабыра нак-накгы ари ахырхартала аусура нарыгзоит. Қырттэыла аэкономикеи итышэынтэалоу аҕиареи рминистрра иармазеиз азакэанпцаратэ пакет еикэнаршэоит Қырттэылаҕы ацифратэ телехэапшыра ашка аиасразы иатаху аитакраҕа рымғапгыра. Абарт азакэанпцаратэ аҕсахраҕа рыла еикэыршэазаауеит агэаанагара аарпшыра ахақэитреи, амедиа аплиурализми, ателехэапшыратэ цьармыкыа аҕиареи, азеипшы телехэапшыратэ цьармыкыа алалара апроцесс аҕы икоу аҕынгылаҕа аминимум акынза рырмачреи, хкыла еипшымыр зхатабзиара ҳараку азеипшы телехэапшыратэ кэыпшыларала алахэаҕца реикэыршэареи.

Аполитикатэ партиакэа рфинансыркра асистема ашьата ала, еилых камцакэа, апартиакэа зегы аҕара рзоурышытуеит, урт ишахэтоу еипшы аусуреи алхратэ кампания амғапгыреи рылшарц азы. Убри азы, азакэанпцара иалагалоуп иашьашэалоу аҕсахраҕа. Аихабыра рполитика мғапгыргоит Қырттэыла ауаажэлар еилыкка иаадырпшыз аинтерескэа рышьата ала. Аихабыра аусура нарыгзоит ауаапгысыра рылахэызаара аизырҳаразы, уи ашьата ала ауп ишымғапгысуа аихабыратэ политика ахиаалареи анагзареи апроцесс.

Апрограмматэ хырхартаҕа

Қырттэыла ахэынтқарра аконституциятэ еиҕаашыа

Қырттэыла хада атоуба аниу аамышытахь амч роуит Қырттэыла Аконституция иалалаз аҕсахраҕа, урт инрыкэырпшыны, Қырттэыла, апрезиденттэ республика акынтэ апарламенттэ республикас ишьақэгылеит. Аха ари амодель ҕыц аҕы ииашам, цкыа иузеилымкааша анормаҕа рацоуп. Атэылаҕы анапхгара еиуеипшымыр ацырғаҕа рыбжьара азинтэ хэынтқарразы иказшьарбагоу абаланс ашьақэыргыларазы, абарт анормаҕа ириашатэуп. Убри азы, 2013 шықэса жьтааразы Қырттэыла апарламент аҕы еиҕаан ахэынтқарратэ конституциятэ комиссия, уи алахэылацаа Қырттэыла Аконституция аредакция ҕыц аус адырулоит.

Аконституция ҕыц ала ишьақэгылахоит ганкала, аихабыра ртышэынтэалара еикэзыршэаша, егы аганахьала, азакэанпцаратэ органи ауаажэлари аихабыра русушыа ахылапшыразы алшара рызташа анапхгаратара амодель.

Азбаратэ мчра

Аполитикатэ напхгара рнырракынтэ азбара ахақэиттэра апроцесс шытас иамоуп азбаратэ

реформа аконцепция; азиниаша есымша иаха–иаха ахыпшымра аиуоит.

Азбаратэ мчра аиѳкаара еикэнаршэоит азбаратэ мчра ахата. Еикэыршэахоит азбара аинституциатэ хыпшымра, аусзбара афинанстэ хыпшымра налатцаны.

Ари аганахыала кырзцазкэа апсахракэа калейт, урт рыбзоурала, Аиустиция иреихазоу ахеилак адеполитизация наза мѳапгоуп, ишыакэыргылоуп ахеилак алахэылацэа ралхра адемократиатэ атцас ѳыцкэа, рапхыаза акэны, абарт атцаскэа рышьатала иалхын ахеилак аусзбаѳ – алахэылацэа.

Хышыкэсатэи апышэара кэѳиарала иахысыз, ѳэхэарада зтыпкэа ркны ишыакэырѳэѳэатэу ѳыц икэыргылоу аусзбаѳцэа ахэшъара рытаразы ишыакэыргылоуп иѳэѳэоу акритериумкэеи, иаарту, зыгэра угаша асистемеи. Аихабыра хыкэкыс ирымоуп азакэанпцаратэ проблемакэа ирызку аиѳцэажэаракэа рѳы аусзбаѳцэа рактиврей реалархэрей аизырхара, ари апроцесс иацхраауейт уажэааны апарламент ала аусбаратэ мчра анапхгаѳы ѳыц иалхрагы. Инагзахоит азбаратэ мчра аиѳкаара апроцесси аиашазбара апроцесси раартызаара аикэыршэара иазку аусура.

Аусзбаѳцэа ртыпкэа икэдыргылоит аконкурс мацарала, ари аконкурс еикароу зинла ре аладырхэыр рылшоит Аиустиция иреихазоу ашкол иалгахыоу ауаапсырей, Аиустиция иреихазоу ашкол аѳы атцаракынтэ зхы иакэту ауааи; азакэанпцаратэ аѳазараѳы ихеаакэцэахоит аусзбаѳцэа ртыпкэа рзы акандидатцэа ралхра акритериумкэеи аказшьачыдакэеи. Ишыакэгылахоит акандидатцэа ирызку зыгэра угаша аинформация апышаара атцаси, аинтерескэа рейкэымшэара аѳакткэеи, аусзбаѳ итып азы акандидат мап ицэкра иазку азбара азашшра алшарей.

Еиѳкаахоит Аиустиция иреихазоу ашкол азырѳцэа рыдкыларатэ конкурс апроцедура, ари апроцесс аѳы еикэырхоит Кырттэыла аиустиция иреихазоу ахеилаки Аиустиция иреихазоу ашколи ркомпетенциакэа, ишыакэгылахоит аобиективла, азинеикарала аконкурс амѳапгарей Аиустиция иреихазоу ашкол азбаракэа рыцатгэыркрей рзы апыхкэра; еикэыршэазаауейт Аиустиция иреихазоу ашкол аусура аартызаара, ари ашкол иаднакыло азбаракэа рзашшра алшара калейт.

ѳыц иалху аусзбаѳцэа ѳэхэарада ртыпкэа ааныркылоит хышыкэсатэи апышэара кэѳиарала ианахыслак аамышьтахь. Апышэаратэ аѳэхэара инатакны, аусзбаѳцэа ахэшъара рытара асистема ихыпшымхоит, ахэшъаратара мѳапысуейт аобиективтэ критериумкэа ирышьашэаланы, жэларабжъаратэи апышэеи абжъагаракэеи иазпхыагэатаны. Иалартэахоит автоматикала аускэа реизшара апринцип; иазхауейт Аиустиция иреихазоу ахеилак аусура аартызаара.

Еиъхоит ахымѡаѓгашьатѡ усеилыргара апроцедуракѡа. Аусзбаѡцѡа рзы ахымѡаѓгашьатѡ ашьтацалара алагара азинмчы амазаауеит Аиустициа иреихазоу ахеилак; ихиаалахоит аусзбаѡцѡа абѡа рытарей даѡа усбартак ахь риагарей ирызку иаарту атаскѡа. Аусзбаѡ дакѡшахатымзар, уи иагара калоит ахымѓадара чыда мацара аан, аиашазбара аинтерескѡа инрыкѡырѓшны.

Итѡаахоит ахашшааратѡ усзбара ашшыѓхьызкѡа алагара алшара акритериумкѡа, арт акритериумкѡа ирыцанакуеит Кырттѡыла иреихазоу аусзбара азбарагы, уи инакѡырѓшны, аопелиациатѡ усзбара азбара азашшра калоит, ари азбара ауаѡытѡыѡса изинкѡа ирызку Европатѡи аусзбара апрецеденттѡ азин иаѡагылозар. Иара убас, ашьаус азы ахашшааратѡ ашшыѓхьыз алатцара калоит иарбанзаалак атагылазаашьаѡы, ари аус зыкѡара назам икаитцаз ацѡгыоура иадхѡалазар. Иреихазоу аусзбараѡы аусзбаѡцѡа рхыѓхьазара иазхауеит, урт рхыѓхьазара ихѡаакѡцахоит азакѡан ала.

Аихабыра аусура нарыгзоит аусзбаѡцѡа рхыѓшымра аизырхаразы. Аусзбаракѡа рхантѡаѡцѡа алырхуеит азбара иалоу аусзбаѡцѡа рхата; ишьақагылахоит аусзбаѡ ихыѓшымрей аусѓшаара апроцесс аѡаламгаларей рзы ахѡдыкѡцакѡеи.

Ашьаустѡ збарарѡиара асистема аитакра

Ацѡгыоура аарѓшрей аилыргарей рзы инагзоит аусѓшааратѡ усура аиѡьтѡра иазку аусмѡаѓгатѡкѡа. Иалагеит ацѡгыоура иакѡнагоу ахьырхѡра иаша аполитика амѡаѓгара. Ауаѡытѡыѡса изинкѡа иаха ихьчазарц азы, абаандаѡтѡра, заанаттѡи аѓкратѡ усмѡаѓгатѡ еиѓш, иара убас, азызба анагзара арежим еиѓш, жѡларбжьаратѡи астандарткѡа ирзааигѡахоит.

Апроцесстѡ еикѡшахатра аинститут аиоуит ирласу, ибзиоу, ииашоу аиашазбара амеханизм аказшьақѡа; жѡларбжьаратѡи астандарткѡеи ауаѡытѡыѡса изинкѡа ирызку Европатѡи аконвенциа ахѡарақѡеи ирышьашѡаланы ирызхаит азарал зауз ауаѡы изинкѡа.

Аихабыра идырмазеит заанаттѡи абаандаѡтѡра ақѡцарей ари азбара аитахѡаѓшрей ирызку азакѡанѓцаратѡ аитакракѡа, урт ирылтцшѡаны, Европатѡи азинтѡ стандарткѡа ишырқѡнагоу еиѓш, атѡылауаѡ атыхѡанза дыхьчазаауеит иарбанзаалак ахаѓышѡара акынтѡ.

Активла инагзоит ашьаустѡ закѡаеидкыла аитахѡаѓшрей аиѡьтѡрей апроцесс, уи алиберализациеи арѡыцрей амзызла.

Раѓхьаза акѡны еикѡыршѡоуп зыкѡара назам ирызку аиашазбаратѡ закѡанеидкыла, жѡларбжьаратѡи астандарткѡа ирышьашѡалоу, зцакы дуу ари адокумент хықѡкыс иамоуп аиашазбара апроцесс иалахѡу зыкѡара назам ауаа - ахара здуй абаандаѡи, иара убас,

ашахатцэеи, азарал заузи - ибзианы ринтерескэа рыхьчара. Ари азакэанейдкыла афеыцапшыгароуп хзинтэ кэыпшыларафэы, уажэазы аихабыра рхадаратэ хыкэккэа иреиуоуп ишахэтоу еипш ари азакэанейдкыла аимплементация.

Еффектла ацэгьоура афеагылара адаггы, кэфеиарала имфеапысуеит, нак-накгы инагзахоит пгыхьатэи абаандафцэа рресоциализация аполитика.

Имфеапысуеит анаркомания иафеагылоу акэпцара аполитика аитакра, уи хыкэкыс иамоуп абаланс зызу, ауафытэыфса изинкэа рыхьчареи ашахатгакэеи ирышьатаку арфышьыгафеагыларатэ политика ашьатакреи, иара убас, ашьаустэ закэанейдкылафэы арфышьыгакэа раахэареи, рытэахреи, рымфангареи, рытиреи афакткэа дара-дара ркынтэ реикэытхареи.

Административтэ зинеилагаракэа рзакэанейдкыла аитакра

Кырттэыла административтэ зинеилагаракэа рзакэанейдкыла апрокект фыц аус адулара иафуп; административтэ баандафтэра афхэра еитхеит 15-мш ркынза, уи жэлэрбжьаратэи анормакеа ирышьашэалоуп.

Апрокуратура аитакра

Аихабыра активла аус руеит апрокуратура ахь ауаажэлэр рыгэрагара аизырхара амзысла. Апрокуратура азкра афеапсахит, уажэазы уи хасаптэ иамоуп ацэгьоуракынтэ ауаажэлэр рыхьчареи, ахара зкэуи, абаандафцэеи, азарал зауз ауаапсыреи рзакэантэ зинкэа рыхьчареи, ауспшааратэ органкэа закэанла роуранагзара аикэыршэареи, русушьа ахылапшра ала.

Апрокуратура адеполитизация азуп, нак-накгы ари ахырхарта ала аусура нагзахоит. Аиустиция аминистрра асистемафэы апрокуратура ишьакэгылоуп ихыпшыым азинхьчаратэ орган еипш. Аихабыра зтак дуу аусмфеапгатакэа мфеапыргоит апрокуратура асистемафэы аус зуа ауаа рзанаатдырра арфеиаразы. Уи ихымпцадоуп апрокурорцэа ахасаптэ фыцкэа рызбара рылшарц азы аусзбара ахыпшыымреи ашьауфатэ процесс афэы аганкэа реикарареи атагылазаашьяфэы.

Жэлэрбжьаратэи астандарткэеи ахэынткарракеа рпышьэеи рышьата ала еикэыршэоуп апрокуратура асистема аитакра аконцепцией, иашьяшэалоу азакэанпцаратэ аитакракееи. Ареформа иалтшэаны, амч змоу аконституциатэ нормакеа иазпхьагэатаны, зынза ипсаххоит Кырттэыла апрокурор хада иалхреи икэыргылареи атас, ари апроцес афэы еикэыршэазаауеит аихабыреи, иара убас, апарламенти ауаажэлэри рылахэызаара. Хара хыкэкыс ихамоуп апрокуратура аартызаареи ахасабырба апхькэреи змоу, аамтакала,

ауаажәлар рыхьчаразы ефектла ацәгьоура аҕагылара зылшо системас ишьақәзыргылаша аmodelь аҕцара.

Апрокуратура хада азы ахадаратә хықәкқәа ируакхоит аиашара аиташьақәзыргылареи атәылауаа 2012 шықәса ажьырныхәа 1нза закәанда ирымырхыз амазара рзырхынхәреи. Қырттәыла апрокуратура хада аҕы еиҕкаауп ашьаустә збарарҕеиара апроцесс аҕы иқалаз ацәгьоурақәа русҕшааратә департамент. Ишьақәзыргылахоит закәанда ауаа ирымхыз амазара архынхәреи, азарал зауз ауа еилагоу рзинқәа ирласзаны реиташьақәзыргылареи ирызку азинтә механизмқәа.

Аҕныцкәтәи аусқәа рминистрра аицакра

2012 шықәса абцара инаркны аминистрра аполитикатә ақәыҕәбәарақынтә ихақәитхан, ауаажәлар рахь зхы рхоу аорган еиҕш ишьақәгылеит. Уи аусураҕы аҕыжәара иамоуп атәылауаа рзинқәеи ршәартадареи рыхьчара. Аҕныцкәтәи аусқәа рминистрра адеполитизация азуп, ари акурс нақ-нақгы инагзахоит. Ғсахшыа амам 2013 шықәсазы аминистрра асистемаҕы ишьақакыз алхратә процессқәа реаламгалара апринцип. Аполиция аус аеуит азакәани, адемократиатә стандартқәеи, аетика аноммақәеи рыхьчара ала.

Аҕныцкәтәи аусқәа рминистрра аицакра ала иазҕхьагәатоуп аминистрра асистема аиқәытхара. Хазы усбартас иаанхоит аҕныцкәтәи аусқәа рминистрра, хазы еиҕкаахоит ахатә ахасабтәқәеи аиҕкаашьеи зауа ахәынтқарратә шәартадаратә матцура. Абри зегьы 2012 шықәса инаркны аҕныцкәтәи аусқәа рминистрраҕы имҕаҕысуа аицакра алогикатә анагзароуп. Иакымкуа азакәанҕцаратә ҕсахрақәа раамышьтахь ихәаакәцатәуп иҕыцу, адемократиатә, ауаажәлар рҕаҕхьа иаха ахасабырба зыҕхықәу асистема ашьақәзыргылареи еиқәзыршәаша азинтәи ашәартадаратәи аусбартақәа рmodelь.

Аполициатә органқәа рызкра хадас иаанхоит ацәгьоура аеацәыхьчареи аҕырхреи, ахәынтқарратә шәартадара аматцура аусура хықәкыс иамазаауеит ахәынтқарра ашәартадара иаҕырхагоу ашәартақәа ирызку аинформация аизгареи аус адулареи, иара убас, ичыдоу ацәгьоурақәа рыҕагылареи. Иазҕхьагәатахоит ахәынтқарратә шәартадаратә матцура ахасабырбатә ҕхықәра астандарт харақы. Уи аарҕшуп, ганкала, анапхгабы иқәзыргылареи атас аҕы, егы аганахьала, апарламенттә хылаҕшра амеханизмқәа рхәаакәцараҕы.

Абарт аҕсахрақәа рыбзоурала еиқәыршәахоит асистема инаткны икоу азинмчы адеконцентрация, уи ауаҕытәыҕса изинқәа рыхьчара апроцесс ибзианы ианыҕшуеит.

Ари аструктура аиҕкаашьа ҕыц инақәыргьшны, аҕныцкәтәи аусқәа рминистрра инанагзоит аполициатә, иара убас, аполиция иацанамкуа афункцияқәа, урт рыбжьара, амиграциеи, ахәааи, ачыда тагылазаашьақәа рхылаҕшреи, аматцуреи аусхкқәа рҕы. Ацакы чыда аиуоит

ауаажэллар рахь зхы рхоу аполица ашьатакра. Ауаажэллар рахь зхы рхоу аполица - аполициеи ауаажэлари русеицура ауп, уи еикэнаршэоит ацэгьюуреи ауаажэлларратэ еиёкаара аилагареи ирыдхэалоу апроблемакэа рызбараёы ауаажэллар рылахэызаара.

Апыжэара амоуп аминистрра асистемаёы аполица аусура астандарткэа реиёьтэра, ари апроцесс мёапысуеит иреиёьу жэлларбжьаратэи апышэа иазпыхьагэатаны. Ишьатакхоит аполица аусуёцэа русушыа ахэшьаратара аобиективтэ система, уи еикэнаршэоит аполица аусуёцэа рзанаатдырра ашьтыхреи, русушыа аиёьтэреи. Ари ахырхартала аминистрра аусеицура иаёуп Америкатэ партниорцэа ркны.

Аполица инанагзоит ауаажэлари урт ртахракэеи рхырхартала аусура. Убри акынтэ, пыхьеиёьш, апыжэара аиуоит аполициеи ауаажэлари рыгэреибагареи русеицуреи рыртбаара. Аполица аусураёы атакы чыда аиуоит ауаёытэыёса изинкэа пату рыкэтареи, азакэанреи, аикарареи, анеитралреи рпринципкэа рыхьчара. Аёныцкэатэи аускэа рминистрра аусураёы апыхьагылара змоу ахырхартакэа ируакхоит академия атаратэ программакэа рёы ауаёытэыёса изинкэа рыхьчара жэлларбжьаратэи астандарткэа рцара.

Ирызхауеит ауаажэлларратэ еиёкаара аикэыршэара алшаракэа. Инагзахоит аполица ахыбра ёыцкэа рыргылареи уаанзатэи ахыбракэа реиташьакэыргылареи, аёныцкэатэи аускэа рминистрра аинфраструктуреи аматериалтэ-техникатэ базеи рырёыцреи. Еиёьхоит аёныцкэатэи аускэа рминистрра акриминалистикатэ експертиза алшаракэа. Инарыгзараны икоуп иахьатэи астандарткэа ирышьашэалоу аамталатэи атакра аизолиаторкэа рыргылареи уаанза иказ аизолиаторкэа реиташьакэыргылареи рматериалтэ-техникатэ база арёыцреи. Иаанкылоу ауаа рзы амедицинатэ аматцзура аиёьтэра амзызла, аамталатэи атакра аизолиаторкэа зегьы рёы аусура иалагоит ахақьымцэа.

Инагзахоит еиёкаау ацэгьюура иаёагылоу акэпэара. Атакы чыда аиуоит апревенциатэ уснагзатэкэа рымёапэара, урт рыбжьара, ауаажэллар рдырра аиёьтэрагы.

Ахырхартэ хадас иаанхоит арёышыгытэ матэахэкэа закэанда реикэшара аёагылареи, арёышыгыртэ матэахэкэа ирёагылоу акэпэараёы икоу акэёиаракэа рыхьчареи. Аёныцкэатэи аускэа рминистрра активтэ усура наанагзоит арёышыгытэ политика ахырхартала. Иаха иёёёахоит атрефикинг иаёагылоу акэпэара. Ари ахырхартала ихиалахоит азинхьчаёцэа рзанааттэ казара арёиара.

Аминистрразы акырзтазкуа хырхартоуп атэыла зехьынцэара амчымхара афакткэа реитатэреи амчымхара иаёагылоу акэпэара арёёёэареи, аамтакьяёла, иара убас, кыраамталатэи аперспективаёы. Еиёьхоит атаацэараёы амчымхара афакткэа рзы аполица аусуёцэа рыкэёытра амеханизмкэа. Чыдала рыхшыё рзыршьтуеит атаацэараёы

амчымхарей, зыкэра назам ауаа ирыдхэалоу амчымхарей, анаркоманией, атрефикинги, амбатэ шэартадарей, азинеиёкаара азцаарақэа рзы ауаажэлэр рдырра айзырхарей.

Апхыагыларэ змоу ахырхартақэа ируакхоит амиграциатэ процессқэа рхылапшра. 2014 шыкэсазы Аонытқатэи аусқэа рминистрра асистемафэй еиёкаан амиграция адепартамент, уи атак апхыкэуп атэылафэй закэанда иёкоу ауаа раарпшрей атэыла ралгарей айкэыршэара. Ауафытэыфса изинкэа рыхьчара Европатэи астандартқэа ирышьашэаланы идьргылан, аусура иалагахьейт атэылафэй закэанда иёкоу ауаа аамталатэи рнырхара ацентр. Иалагейт илегалым амигрантцэа раарпшра аелектронтэ программа. Еибьхоит ахэаатэ шэартадара. Ихиаалахоит ахэаатэ инфраструктура (акэарахьчаратэ инфраструктура налатцаны) аргыларэ/ аиташьакэыргыларей акэарахьчаратэ флот арёыцрей. Еибьхоит ахэаахьчафцэа русуратэ тагылазаашьакэа.

Ачыдалкаатэ тагылазаашьакэа ишахэтоу еипш рхылапшра амзыла, имфопгахоит ачыдалкаатэ тагылазаашьакэа рыкэфйтэра асистема аитакра. Аонытқатэи аусқэа рминистррафэй иёкоу ачыдалкаатэ тагылазаашьакэа рхылапшра адепартамент еитеиёкаауп ачыдалкаатэ тагылазаашьакэа рхылапшра агентрас, уи афэй еидцоуп арегионалтэи, амуниципалтэи, айкэырхаратэи, абылрацёыхьчара-айкэырхаратэи акэшақэа. Еибьхоит еиуеипшым ашэартақэа рзы, урт рыбжьара, ахимиятэи, абиологиятэи, арадиациятэи, атомтэи ашэартақэа рзы аонытқатэи аусқэа рминистрра акэфйтэра алшарақэа. Ачыдалкаатэ тагылазаашьакэа рматура астандартқэа Евроеидгыла иаку атэылауафратэ хыхьчара амеханизм иазааигэахоит.

Аонытқатэи аусқэа рминистрра аусурафэй ахырхарта хадас иаанхоит ахимиятэи, абиологиятэи, арадиациятэи, атомтэи ашэартадара аполитика. Ирмазеины ишьакэдырфёфэахьейт ашэартақэа реитатэра иазку амилаттэ стратегией ауснагзатэ плани.

Аонытқатэи аусқэа рминистрра анапхгара чыдала рыхшыф рзыршьтуейт аномативтэ база айфьтэрей аматцура ахатабзиара ахьчарей айфьтэрей. Аматериалтэ-техникатэ база арёыцрей, аусуфцэа рзанааттэ гэыртқэыл арёиарей ала иаздырхауейт аонытқатэи аусқэа рминистрра алшарақэа. Аминистрра атахрақэа ирышьашэаланы, аханатэ еикэдыршэоит уаанзатэи, иара убас, иапырцоит афёыц азанааттэ программақэа. 2015 шыкэса инаркны, аонытқатэи аусқэа рминистрра академияфэй атцара иалагоит абакалавриат апрограммазы.

Аонытқатэи аусқэа рминистрразы апринцип хадақэа иреиуоуп аусуфцэа рсоциалтэ ахьчара. Ирызхауейт аполиция аусуфцэа рсоциалтэ ахьчара иазку ахэдыкэцақэа, урт арратэ матцуфцэа рсоциалтэ ахьчара ахэдыкэцақэа иракарахоит.

Аызбанагзара асистема аитакра

Азызбаназгара асистемаґы аҗыжэара амоуп абаандащэеи, ахара зкэуи рзинкэа рыхьчара апринцип. Абахтакэа рғы хымҗада инагзахоит анхартатэ ацакыреи, афатэ арациони, амедицинатэ программакэеи, агигиенатэи асанитартэи атагылазашьякэеи, абаандащэа рызныкэашьеи рыла европатэи астандарткэа рзааигэахара апроцесс. Ацакы чыда роуоит азызбаназгара асистемаґы абаандащэа ишахэтам еиҗш рызныкэара апревенциеи, ауафытэыфса изинкэа афныцкэтэи амониторинг анагзареи, асистема аартызаара иазку алтщэа зхылтщэа ашьаґакэа рыкатцареи.

Азызбаназгара асистема аґиараґы зцакы дуу хырхартоуп ашэартара иахьыҗшыны абаандащэа рейкэшареи, ашэартара иахьыҗшыны иашьашэалоу абахтакэа рахь реишара амеханизм аҗцареи алартэареи, уи ари аусхкы аґы азнеишьа ґыцуп. Абахтакэа еишхоит ашэартаракэа инрыкэырҗшыны. Иаадыртуеит чыдала ишэартуу абаандащэеи ускак ишэартам абаандащэеи рзы абахтакэа.

Активла иалартэахоит азызба хаҗалатэи ахиаалара, уи кэґиарала инагзоит зыкэра назам рбахтакэа рғы. Раҗхьатэи аетап азы, зыкэра назоу абаандащэа ркынтэ азызба хаҗалатэи ахиаалара мфэҗысуеит ахэса рбахтакэеи, чыдала ишэартуу абаандащэеи, ускак ишэартам абаандащэеи рбахтакэеи рғы. Иреиҗбу жэларбжьаратэи аҗышэа иазҗхьаґэатаны, еитахэаҗшуеит еикэшахатрала заанаттэи ахакэиттэра уажэтэи амодель. Еикэшахатрала заанатцы ахакэиттэреи азызба хаҗалатэи ахиаалареи - абаандащэа рресоциализациеи реиташьякэыргылареи ирызку апрограмакэа кэґиарала рынагзаразы иеффеку амаругахоит.

Зцакы дуу ауснагзатэкэа мфэҗысуеит азызбаназгара асистема аинституциатэ аитакра амзыла: ишьакэґылоуп иаку аусбарта; еикэырхит атэылауафратэи ачыдалатэи аматуратыҗкэа; ишьатакуп аусуфэа заанатцы разыкатцареи рсертифицирреи атас; еиґкаахоит аусуфэа рстатуси, рсоциалтэи рзинтэи ахьчареи ирыдхэалоу азцааракэа; ашэартадаратэ матуракэеи асоциалтэ матуракэеи русураґы иалартэахоит азнеишьа ґыцкэеи хаамтазтэи аусура аметодкэеи; асоциирра аикэшахатра ахэаракэа ирышьашэаланы, ишьатакхоит хазхаҗалатэи адырракэа рыхьчара стандарт ґыцкэа.

Инагзахоит апенитенциатэ гэабзиарахьчараґы имфэҗысуа зцакы дуу аитакракэа, урт ирхылґиаахьеит афинансыркреи, ахадара азуреи, аинфраструктуреи, апрограмакэеи, асервискэеи реиҗьтэреи, абаандащэа рыҗьстбара армачреи.

Ишьатакхеит аҗхьатэи агэабзиарахьчара амодель, ишьакэырҗэбуоуп апенитенциалтэ гэабзиара астандарти ашьататэ ахэшэкэа рсиеи, акырзцазкуа ауснагзатэкэа мфэҗан агэыҗ чыдакэа реичахареи ртахракэа ирхьыҗшыны рхылаҗшра асистема арґиареи амзыла. Кэґиарала имфэҗысуеит С агепатити, атуберкулиози, Аив инфекциии апрограмакэа.

Активтә усурә нагзахоит апенитенциалтә гәабзиара атәылауафратә гәабзиара ашқа аинтеграциеи апенитенциалтә гәабзиара арәиареи ахырхартала. Апланла иазпъхьагәатоуп асуицид апревенциеи аметадон ала адетоксикациеи апрограмакәа ыртбаара.

Апенитенциалтә гәабзиарахьчара асистемафы аусура нагзахоит иашьтанеиуа апыжәаратә хырхартакәа ыла: амедицинатә персонал еипъкырада рзанааттә аҕиара ацхраара, аинфраструктуратә алшаракәа ыреҕиареи ахадара азура айьтәреи, амедицинатә аматцура артбаареи ахатабзиара ахьчареи, апсихикатә гәабзиареи егырт агып чыдакәеи реичахара айьтәреи.

Аусура нагзахоит абаандафцәа ршәартара ахәшьаратареи азызба хаталатәи ахиаалареи реиьтәразы.

Аплан ала иазпъхьагәатоуп апробация асистема алшаракәа ыреҕиара, ахақәитра алхәдатәра ада еиуиепъшым азызбакәа рхархәара ахырхартала, ишьатакхоит абаандафцәа релектронтә мониторинг асистема.

Зыкәра назам риашазбара инатакны амч аиуоит азбарапъхьатәи ахасабрба асистема, уи зыкәра назам ршьаускәа реы ахәычкәа ринтерескәа ызпъхьагәатара иацхраауеит, азбара ақәцара ахатабзиара еиьнатәуеит.

Ахәынтқарратә напхгаратареи ахәынтқарратә матцуреи реитакра

Иеффеқту ахәынтқарратә напхгаратара - адемократиатә хәынтқарра аргыларазы амыруга хадоуп. 2012 шыкәса аамышьтахь Қырттәыла аихабыра иалагеит ахәынтқарратә напхгаратара аитакра, уи, ганкала, хыкәкыс иамоуп аихабыра ыла анапхгартара бзиеи адемократиеи ырмафцгара, егы аганахьала, Евроеидгыла ахәынтқарратә қәыпшыларә азааигәахара. Ари аитакра ирыдкыслоит абарт аусхккәа: аполитика ахиаалара асистема, ахәынтқарратә матцурафы ауафытәыфсатә ресурскәа рхылапъшра, ахасабырба апъхькәра, ахәынтқарратә финанскәа рхылапъшра, ахәынтқарратә аматцура ала аикәыршәара, атыпъантәи ахаланапхгара.

Аитакракәа ирылтшәаны иапъцахоит аполитикеи абиуцъети ырыбжьара аимадара зырфәфәо аполитика ахиаалара асистема. Иара убас, иапъцахоит аполитика амфцгара амониторинги, ахәшьаратареи, ахасабрбеи амеханизмкәа.

Ахәынтқарратә напхгаратара аитакра хыкәкыс иамоуп кыраамтатәи аперспективафы азинтәи аинституциатәи атагылазаашьа айьтәра, атыхәтәаны, уи иахылҕиаауеит иеффеқту аполитикатә процесс.

Ахэынтқарратә реформа иузалымхуа хәтоуп ахэынтқарратә матцура айтәкра. Икәҕиароу ахэынтқарратә матцура ашыақәгыларә атакы ду амоуп европатәи евроатланткатәи аструктурақәа рахь аинтеграциязы. Лымкаала, ахэынтқарратә матцура айтәкра аимплементация абзоурала, ишыақәгылоит аполитика аҕынтә зхы иакәитү, иаартү, иеффекту ахэынтқарратә матцура. Еиҕкаахоит еиҕынкылоу, еилкаау, азинтә шыата змоу ахэынтқарратә матцура; ишыақәгылоит акариератә азҳара шыатас измоу, азанааттә ахэынтқарратә матцуоы иинститут, ахэынтқарратә матцуоы алшара иоуоит еснагьтәи аҕиарей акавалификация ашытыхрей рзы. Абри зегьы азҕьхьатагылазаашьас икалоит акариератә азҳарей, алшамтеи, азанааттә аҕиарей рышьата ала иаҕцоу ахэынтқарратә матцура ашыақәыргыларазы.

Ари апроцесс шыатас иамоуп аихабыра рзеиҕш ҕазышәара ала иаҕцаз ахэынтқарратә матцура айтәкра аконцепция, уи иашьатакхоит ахэынтқарратә матцура иазку азакәан ҕыц.

Ахэынтқарратә сектор иалоу аусбарта цыҕьхьаза алахэызаарей ахэынтқарратә матцура асистема акзаара аикәыршәарей, ахэынтқарратә усбартақәа хаамтазтәи аинституциатә принцип ала реиҕкаарей амзызла, имҕаҕысуеит ахэынтқарратә усбарта хадақәа рфункционалтә анализ.

Ахэынтқарратә матцура аеффектреи арҕыцра алшарей реизырҳарей ахэынтқарратә матцурахы акавалификация хараку аусуоцәа рыдыҕьхьаларей амзызла, инагзахоит ахэынтқарратә усбартақәа рҕы имҕаҕысуа аҕышәара апрограмма.

Иара убас, ахэынтқарратә матцура айтәкра инатакны иаартү ахасабырбаратә ахэынтқарратә матцура аиҕкаара ацхраара амзызла, амч аиоухьейт аинформаторцәа рыхьчара аинститут, аплан ала иазҕьхьагәатоуп ахэынтқарратә матцуоцәа ретика акодекс ахиаалара, акоррупция аҕагыларә амзызла аларцәара иаҕуп ибәбәоу иеффекту амеханизм - амацурауаа рмазаратә тагылазаашьа иазку адекларацияқәа рмониторинг асистема.

Ауафьтәыоҕса изинқәа рыхьчара

Қырттәыла аихабыра рзы ахадаратә цакы амоуп ауафьтәыоҕса изинқәа рыхьчара ашқа зхы рхоу аполитика амҕаҕгара. Ауафьтәыоҕса изинқәа аусхкы аҕы еиуеиҕшым асекторқәа русушьа аиҕьтәрей аиҕкаарей амзызла, Қырттәыла аихабыра идырмазеин, апарламент ишыақәнырбәбәейт «Ауафьтәыоҕса изинқәа рыхьчара иазку амилаттә стратегия 2014 – 2020».

«Ауафьтәыоҕса изинқәа рыхьчара астратегия» ианыҕшуеит ауафьтәыоҕса изинқәа рыхьчара аусхкы иадхәалоу акыршықәсатәи ахэынтқарратә хәаҕшырақәеи аҕыжәарақәеи, урт рыбжьара, иарбанзаалак аитцара рзинқәа рыхьчара аганахьалагы. Ари астратегия кәҕиарала анагзара амзызла, аихабыра ихиааланы ишыақәдырбәбәейт ҕышықәсатәи

ауснагзатә план, уи еснагъ ирыҕсахуа документуп. Аплан ианыҕшуеит ауаҕытәыҕса изинкәа рыхьчара аганахьала атәылаҕы иҕоу ахасабтә хадакәа. Иаҕцоуп ауснагзатә план имплементация амониторинг амеханизм.

Ацарей ацарадыррей

Қырттәыла аихабыра рзы аҕыжәара змоу ахырхартакәа ирейуоуп ацарей ацарадыррей рсистема арҕарей айбьтәрей. Қырттәыла аихабыра еикәдыршәоит ацаратә кәыҕшыларә зегы аҕы ацаратә-академиатә хақәитрей, административтәи афинанстәи анапхгаратара ахыҕшымыра аҕазара ҳараки.

Ацара итышәынтәалоу арҕарә акыршықәсатәи астратегия ашьата ала, имҕаҕахоит иашьтанеиуа ауснагзатәкәа: ацара асистема арҕарә; ацара асистемаҕы айқарарей аманшәаларей аинклиузиетей рейкәыршәара; ацарей ацарадыррей рхатабзиара айбьтәра, алтшәа зхылҕиаша ахатабзиара ахылаҕшрей адгыларей асистемакәа рейбьтәра; ацара асистема иатцанакәа аусбартакәа равтономрей ринституциатә арҕарей айкәыршәара; ацаратәи ацарадырратәи асистема аҕазарақәа зегы ирылахәу ауаатәыҕсатә ресурскәа рырҕарә; ауаажәлар рылахәызарей асоциалтә усеицурей рырбьбәара; ацарей ацарадыррей анапхгара рытара асистемеи ацарей ацарадыррей рсистема афинансыркра амеханизмкәеи рейбьтәра.

Ацара аманшәалара айкәыршәара амзызла, инагзахоит 2013 шықәсазы иалагаз апроекткәа: ацаҕцәа хәыҕсада арцагашәкәкәа рытара; атранспорт ала рейкәыршәара; ишәартам ашколтә тагылазаашьа аконцепция анагзара; аҕсихологи, арцаҕы чыдеи, ахақьыми рматцура; акариера ахиалаара ацхраара; аинклиузивтә ацара апрограммакәеи аресурскәеи рырҕарә; хәыҕсадатәи ауниверситеттә программакәа рынагзара; ахәынтқарра ала азанааттә ацара аҕара азоушьтра; адокторантцәа аҕара рзоушьтреи егырт асоциалтәи ацаратәи апрограммакәеи.

Ихиааланы ирыдыркылаз астратегия иашьашәаланы, ацара асистема еиуеиҕшым аҕазарақәа рҕы аитакрақәа кәлеит. 2015-2016 ацаратә ашықәс инаркны амч аиоуоит арцаҕцәа рзанааттә арҕарей акариера ахиаларей асхема. Ирҕыцу ауниверситеттә программа ала иазықарцоит эквалификация ҳараку акадркәа. Уажәазы аус зуа арцаҕцәа рзанааттә арҕарә иацхраауеит, иалартәахоит ахәшьаратара асистема ҕыц, еиҕкаахоит арцаҕцәа рҕыаусҕсатә политика, еиҕхоит ацаҕы ицаратә тагылазаашьакәа.

2015 шыкэса инаркны, Милениум акорпорация асбатэи акомпакт инатакны, Қырттэыла зехынцъара, аҕсабаратцааратэ матэаркэа ырцаоца зегы хаамтазтэи аметодология ала аитазыкатара иахысуеит. Иара убас, акомпакт инатакны, ишьакэырбэбэахоит аҕсабаратцааратэ лабораториакэа рстандарт, ашколкэа еибыртоит хаамтазтэи алабораториакэа рыла.

Ишьакэырбэбэахоит агриф атэашыара атас ғыц, уи инатакны, иреыцу атаратэ план инакэырпшыны, иаҕтахоит арцагашэкэы ғыцкэа. Ашколнзатэи усбартакэа реы иалагоит ашколнзатэи атара акомпонент алартэара. Аетникатэ аитара рцара ахатабзиара айбэтэра амзыла, ихдыркэшоит аполитикеи астратегиеи рдокумент ахиаалара апроцесс, иалагоит иашьашэалоу апрограмакэа. Инагзахоит ашколтэ инфраструктура аиташьакэыргылареи ашкол ғыцкэа ыргылареи.

Азанааттэ атара агеографиятэ аманшэалара айбэтэра амзыла, инагзахоит азанаатэ атаратэ усбартакэа ышьыатакреи ыреҕиареи. Азакэанҕцаратэ аитакракэа ирышьашэаланы, ишьакэырбэбэахоит азанааттэ стандарткэа рпроекткэа, урт ихиаалахоит европатэи аметодология инакэырпшыны, хазхаталатэи асектор аеалархэрала; иалартэахоит ирмазеиу амодалтэ програмакэа. Хазхаталатэи асектор аеалархэра ала еитахэаҕшыуеит ааглыхратэ ҕышэа акомпонент, ихиаалахоит аҕышэа иашьыатаку атаратэ модель.

Ацъаус ацъармыкба асистематэ тцаара алтшэакэа инрыкэырпшыны, наҕ-наҕ идыреыцуеит азанааттэ програмакэа. Асоциирра айкэшахатра инатакны, иалартэахоит азанааттэ атарағы акредиткэа реизгареи атрансфери рсистема. Иҕырххоит атаратэ тымтшэара, уи абзоурала, азанааттэ усбартакэа рстудентцаэ иреихазоу атара аиура алашара роуоит. Инагзахоит астудентцаэ рзеипҕшнхартакэа реиташьакэыргылареи ыргылареи. Кэҕиарала имоаҕысуеит уаанза ихиаалаз апрограмакэа рҕышэара.

Етапла инагзахоит атара асистема аөазаракэа зегы ринституциатэ акредитация аконцепция, уи ала иазҕхьагэатоуп алтшэа зхылҕиаша ахэшьаратареи ахатабзиара амониторинги рмеханизм алартэара. Имоаҕысуеит акредитация апроцесс аинтернационализация, чыдала иреихазоу атараиуртакэа реы, уи абзоурала, Қырттэылағы ауааҕсыра ироуа атаратэ аөазара ашьакэырбэбэаратэ документ жэларибжыаратэи азхатара аиуоит. Аплан ала иазҕхьагэатоуп аҕышэаратэ система аитахэаҕшра, уи аоптимизация ахырхартала. Аамтакала иалагоит иреихазоу атараиуртакэа анапхгара ытареи рфинансыркреи амеханизм ғыцкэа ралартэара.

Болониаатэи апроцесс ағы Қырттэыла алахэызаара акомпонент инатакны, аихабыра активла аусура иаеуп европатэи атаратэ кэыпшылара ашқа Қырттэыла аинтеграциязы. Ари ахырхартала иаеуп амилаттэ квалификациятэ хэаакэеи, иреихазоу атара аусхкы ағы ахэшьаратара амеханизмкэеи, астандарткэеи реитахэаҕшра.

Атцарадырра аңара азоушътреи атцарауаа рџауспџса атцареи рыдагы, идырмазеиуеит алтшәакәа зхылџеиааша ахәшьаратаратә система, уи ашьата ала ихәаакџтахойт атцарадырра арџеиара анаџсантәи аетапкәа. Идырмазеиуеит азакәанџцаратә айтәкракәа, атцаратә усбартакәа русуреи атцарауааи рыдгылара амзызла. Аусура иалагойт атцаратә усбартакәа ринституциатә еиџкаашъа азцаракәа рзы.

Евроеидгылакны аинтеграция амџаџы зџак дуу ашьаџакәа кәрџойт. Жәларбжъаратәи атцаратә центркәа ркны айзыкәзаашъакәа дыртбауеит, ихыркәшахойт аиџџәажәаракәа атцарадырратә журналкәа ртыжъразы. Қырттәыла алшара џыцкәа аиуойт аџсабаратцаратәи, афизикатәи, аинџьныртәи ахырхартакәа рырџеиареи жәларбжъаратәи атцаракәа реалархәреи азы. Инагзахойт аиџџәажәаракәа Евроеидгыла идуззоу атцарадырратә программа „Горизонт 20/20“ Қырттәыла аеалархәра иадхәаланы.

Атәылауаџратә интеграцияи амилаттә айтцара рзинкәа рыхъчареи

Амилаттә айтцара рхатарнакџәа џыхъеиџш активла рхы аладырхәойт атәылаџы имџаџысуа ахтыскәеи азбаракәа рыдкылара апроцесси; амилаттә айтцара ирызку ахәынтқарратә программакәа зегъы инагзахойт урт рхатарнакџәа реалархәрала.

Ахәынтқарра азы аџхъагылара змоу ахырхартакәа ируакхойт ахәынтқарратә бызшәа атцара иазку иеффеку апрограмакәа рынагзара, уи атәылауаџратә интеграция азџхъахылтшътроуп. Ахәынтқарра иадгылойт ахәынтқарратә бызшәа атцара апроцесс. Амилаттә айтцара рхатарнакџәа ирзеикәнаршәойт атцара бзиа ауиразы ихымџадоу атагылазаашъакәа.

Еикәыршәахойт ақыртуа медиаџы амилаттә айтцара рхатарнакџәа рпроблемакәеи, рыкәџиаракәеи, ркультуреи, егырт зџак дуу атемакәеи раарџшра, иара убас, амилаттә айтцара ахатарнакџәа ирзыманшәалахойт амедиа ахархәареи аинформация аиуреи. Ахәынтқарра иацхрауеит амилаттә айтцара ркультуреи, рбызшәеи, рџаскәеи, рыџсазаракәеи рыхъчара . Амилаттә айтцара рџыдаракәа реикәырхара амзызла, инагзахойт атоухтә бакакәеи амузеикәеи рыхъчареи рырџеиареи.

Ахәынтқарра иадгылойт амилаттәи арелигиатәи айтцаракәа рыџсазаракәеи, ркультуреи, ртоурыхи, рдинхатареи рзы ауаажәлар рдырра артбаареи, иара убас, ауаажәлар рыгәта атолерантреи адинхатцарабжъаратә аиџџәажәаракәеи аимадаракәеи рырџеиареи.

Уаанзатәи ашыкәскәа рзы имџаџгаз аполитика ахәшьаратара ашьата ала, еикәдыршәойт атәылауаџратә айқарареи аинтеграцияи ирызку астратегияи 2015 - 2020 шыкәскәа рзы ауснагзатә плани, уи хыкәкыс иамазауеит икоу аџышәа иазџхъагәатаны, ганкала, амилаттә айтцара рзинкәа рыхъчареи рмилаттә чыдаракәа реикәырхареи, егы аганахъала,

Қырттәыла ауаажәларра ашқа урт ринтеграция аиқәыршәарей.

Адәнықә-политикатә җыжәарақә

Қырттәыла адәнықәтәи аполитика ахадаратә ахасабтәқәа: атәыла ашәартадарей ахыпҗымрей рышьяқәырҗәҗәара; атерриториатә акзаара аиташьяқәырғылара, Қырттәыла ирымпыцархалаз ацакырадгьылқәа рызхатцамра аполитика анагзара налацаны; атәыла европатәи евроатлантикатәи аинтеграция; Америка Еиду Аштатқәа ркны астратегиятә усеицура артбаара; агәылара икоу атәылақәеи арегион ахәынтқаррақәеи ркны аизықазашьяқәа рырҗәҗәара; Урыстәылатәи афедерациякны аизықазашьяқәа рдеескалациеи, Қырттәыла ахыпҗымрей, жәларбжьаратәи азхатцара змоу ахәақәа инрыцакны уи ацакырадгьылтә акзаарей пату рықәцара ашьята ала аизықазашьяқәа ртыпҗәцарей; Европатәи атәылақәа ркны апартниортә усеицура артбаара.

Адәнықәтәи аполитикаҗы этакы дуу хырхартоуп ахәаанырцә икоу Қырттәыла атәылауаа рзинқәа рыхьчарей ахәаанырцә инхо аитәылауаа ркны аимадаракәа рырҗәҗәарей. Иара убас, ацакы чыда амоуп ганрацәалатәи җ-ганклатәи жәларбжьаратәи аиқәшахатратә база артбаарей, жәларбжьаратәи аиҗкаарақәа шьатас ирымоу ауафытәыҗса изинқәа рыхьчара амеханизмқәа рҗы Қырттәыла ахәынтқарратә аамта-аамталатәи ахасабрбақәа рырмазеирей рцәыргарей апроцесс аиҗкаарей.

Қырттәыла адәнықәтәи аполитикаҗы зегьы рапҗхья инагзатәу ахасабтәқәа ируакуп атәыла ахыпҗымра ашьяқәырҗәҗәарей ацакырадгьылтә акзаара аиташьяқәырғыларей. Ари аганахьала, адәнықәтәи аусбарта аусура хықәкыс иамазаауеит ацакырадгьылтә акзаара атынчмҗала аиташьяқәырғылара апроцесс аҗы жәларбжьаратәи алахәызаара аизырхарей азхатцамра аполитика арҗәҗәарей; аибашьяра ала еикәшоу, ампытачалатә цәахәқәа рыла еицәыхароу Қырттәыла ауаапҗысыра рыбжьара агәрейбагара аиташьяқәырғыларей аизықазашьяқәа рыртбаарей. Урыстәыла-Қырттәылатәи аймак атыпҗәцара амзызла,

Қырттәыла аихабыра нақ-нақгьы инарыгзоит Женеватәи жәларбжьаратәи аиҗцәажәарақәа рформат аҗы аконструктивтә аеалархәра, ари аформат иапҗдан 2008 шықәса нанхәа 12 рзы аибашьяра акәытра иазкны аганқәа еицрыдыркылаз аиқәшахатра анагзара аиқәыршәаразы.

Қырттәыла адгылаҗ хада, Америка Еиду Аштатқәа ркны аизықазашьяқәа нагзахоит астратегиятә усеицура ахартия ала ихәаакәтоу пҗшь-хырхартак иазпҗхьягәатаны, урт ирылоуп ашәартадарей атәылахьчарей; аекономикеи, ахәаахәтрей, аенергетикеи; адемократиятә напхгаратарей атәылауаафратә уаажәларрей; амилапҗбжьаратәи акультураатәи аимадарқәеи. Қырттәыла ари ахартия иахәапҗшуиет ахатә уаажәлар рҗапҗхья апҗхыкәра ду еипҗш. Қырттәыла иалшо зегьы канацоит Америка Еиду Аштатқәа ркны ахәаахәтратәи

инвестициатәи аусхккәа рҕы зығазара хараку аиҕцәажәарақәа ыртбааразы, ҕтәылак ыбжыара зхы иакәитү ахәаахәтра аиқәшахәтра адкылары алшара налцаны, уи ҕ-тәылак ыбжыара астратегиятә усеицура арбәбәара иацхраауеит.

Қырттәыла адәныкатәи аполитика ала иазгъхагәатоуп агәылары икоу атәылақәеи арегион ахәынтқаррақәеи ркны аполитикатәи аекономикатә еизыказаашыақәа ырығиара. Хара ихалшо зегы кахцоит ари аусеицура артбааразы, арегион ағы имғапысуа аекономикатәи аенергетикатәи апроекткәа ырынагзара амзызла. Уи иахылғиаауеит арегион аекономикатә тагылазаашыа еиғьхареи ашәартадара абәбәахарей.

Қырттәыла, уи астратегиятә географиятә тыгъ абзоурала, алагала ду канатоит атоурыхтә абырфынтә мға арлахғыхрей уи амчхара ахархәарей рҕы. 2015 шықәса хәажәкыра 9 рзы Пекин, Китаии Қырттәылей рхатарнакцәа рнапы ацарҕит «Абырфынтә мға ғыц - аекономикатә қәыпшылары» арғиаразы аусеицура иазку аиқәшахәтра. Қырттәыла Ағызаминистр ипшыгара ала, 2015 шықәса жьтаара 15 – 16 рзы Қырттәыла имғапысуеит «Абырфынтә мға Қарттәи афорум» – зығазара хараку аиҕцәажәарақәа ари аус иазғлымхау ахәынтқаррақәеи жәларбжыаратәи аиҕкаарақәа рхатарнакцәеи реалархәра ала. Уақа иалацәажәоит абырфынтә мға амаршрут ала аусеицура арбәбәара алшара атранспорти, аенергетикей, ахәаахәтреи аускәа рҕы, иара убас, ауаа ыбжыара аимадарақәа рхырхарталагы.

Акырзцазкуа хасаптәуп Қырттәыла ахыпшымырей, жәларбжыаратәи азхатара змоу ахәаақәа инрыцакны уи ацакырадгьылтә акзаарей пату ыркәцара ашыаа ала, Қырттәылей Урыстәылей ыбжыара аизыказаашыақәа ртыгкәцара, аха уаанза, Урыстәыла ахатә бцармчкәа Қырттәыла ацакырадгьыл иалганы, импыцахалоу арегионқәа рхыпшымыра азхатара иапырнахроуп.

Қырттәыла адәныкатәи аполитикиағы ахырхарта хадақәа ируакуп Европа атәылақәа ркны аусеицура арғиара, уи атәылазы ацакы чыда амоуп Қырттәыла адәныкатәи аполитика апыжәарақәа – европатәи евроатлантикатәи аинтеграцией, Қырттәыла адемократиятә ағиарей, атынчмғала атәыла адеокупация аиқәыршәарей, атерриториятә акзаара аиташыақәыргыларей рзы.

Иара убас, Қырттәыла аихабыра чыдала ырыхшығ азыршытуеит Латинтәи Америкей Карибтәи амшын абассейни, Ааигәатә Мрагыларей, Арагтәи адуней, Африкей, Ладахьтәи Америкей, Азиен, аокеантәи арегионқәеи ркны ихырхагоу ҕ–ганклатәи аганрацәалатәи еизыказаашыақәа ырығиара аглобалтә усеицура аконтекст ағы. Ари аганахьала, қәғиарала артбаара иағуп ҕ–ганклатәи аганрацәалатәи жәларбжыаратәи аиқәшахәтра тә база аполитикатәи, аекономикатәи, афинанстәи, асоциалтәи, акультура тәи аусхккәа рҕы.

Адәныкатәи аполитикиағы ацакы ду ымоуп жәларбжыаратәи аиҕкаарақәеи урт инрыцакны икоу аинститутқәеи ркны активтә усеицурей, атәыла ағныцка имғапысуа адемократиятә аитакрақәа қәғиарала ырынагзарей, атынчмғала аймакқәа ртыгкәцара апроцесс ағы

жэлэрбжыаратэи аифаарақэа рцакы аизырхареи, уи ала, еифәшоу Қырттәыла ауаажәлар рыбжыара агәрагара аиташыакәыргылареи, импытахалоу арегионқэа рәы ашәартадареи ауафытәыфса изинқэа рыхьчареи амеханизмқэа рафцареи.

Инагзахоит иашьашәалоу аусура анапхгаратара адемократиатә система арәиара ахырхартала. Ацакы ду аиуоит аекономикатә дипломатиа амфәпгара, Қырттәыла аекономикатә аәиареи, атәым инвестициақэа ралагалареи, жәларбжыаратәи аекономикатә процесқэа рәы атәыла аеалархәреи амзызла.

Европатәи евроатлантикатәи аструктурақэа рахь аинтеграция

Қырттәыла адәныкатәи аполитика ахадаратә ахасабтәқэа ируакуп атәыла европатәи евроатлантикатәи аинтеграция. Уи ақыртуа ауаажәлар рхы иакәйтны ирыдыркылаз азбароуп, Қырттәыла ауаапсыра арәиаразы иалырхыз ахырхарта хадоуп, уи еикәнаршәоит Европатәи алиберал-демократиатә хәынтқарра еипш Қырттәыла аитәиәиареи атәыла аекономикатә аәиареи.

Ари аганахьала, Қырттәыла аихабыра ақтивла инарыгзоит кәәиарала излагаз асоциирра аикәшахатреи асоциирра аусхәәпштәи рынагзара, есышықәсатәи амилаттә ауснагзатә план инакәырпшны.

Хара хасабтәс ихамоуп Қырттәыла ауаапсыра иаамтаны реикәыршәара Евроеидгыла астандартқәеи афсазарақәеи рзааигәахара иахылфәиауа ахырхагара ала.

Акырзцазқэа ақәәиарақэа икоу авиза алиберализация ахырхартала. Инагзоуп иашьашәалоу ауснагзатә план ала иазпхьагәатоу акомплектә аитакрақэа.

Аихабыра ақтивла инарыгзоит Евроеидгылеи апартниор тәылақәеи ркны аусеицура «Мрагыларатә усеицураи» «Аусеицуразы амобилреи» инрыцакны.

Қырттәыла аихабыра инарыгзоит атәылауафратә уаажәларрақны аинтенсивтә усеицура евроинтеграция азтаарақэа рзы.

Евроеидгыла ацхыраара инацакны, инагзахоит Қырттәылафәи имфәпгысуа аитакрақэа рыдгылара иазку апроектқэа, урт рыбжыара, асоциирра иазку аикәшахатра иашьашәаланы, Қырттәыла азакәанпцара Евроеидгыла азакәанпцарақны агармонизацияеи амилаттә стандартқэа Евроеидгыла астандартқэа рзааигәахареи амзызла. 2014-2017

шықәсқэа рзы Евроеидгыла, афинанстә цхыраара ахасабла, Қырттәыла иазоунашьтуа 410 миллион евро инырхоит афыжәара змоу абарт аусхкқэа рырәиаразы: ахәынтқарратә сектор аитакра, ақытанхамфә, азакәан аихазара, уб. егь., иара убас, аексперттә цхыраара асоциирра иазку аикәшахатра инацакны атәыла иагаз афхыкәрақэа рынагзаразы.

Аплан ала иазпхьагәатоуп ақтивтә еалархәра Евроеидгыла афарала имфәпгысуа амилаттәи, арегионалтәи, атематикатәи апрограмақэа рәы, уи Қырттәыла ахәынтқарратә усбартақэа рырфәбәареи, иара убас, аенергетикеи, атранспорти, афсабрахьчареи, атуризми, ацареи, акультуреи, егырт афыжәаратә усхкқәеи рәы арегионалтә усеицура арәиареи иацхраауеит. Хазну ашықәс азы Қырттәыла аихабыра ақтивла аусура иафызауеит Нато Уелстәи

асамит ағы ироуз «Апакет наза» (Substantial Package) анагзаразы, уи хыкәкыс иамоуп Қырттәыла ацхраара алианс алалара иазку аеазықатаратә процесс ағы. 2015 шыкәса антәамтанза иаадыртуеит, иара убас, аус адыруеит Нато-Қырттәылатәи азеипш азықатаратәи ахәшьяратаратәи ацентр.

Нато акны аизықазашьякәа рғы Қырттәыла иаиуз ақәғиарақәа рыбзоурала, нақ-нақтәи аинтеграциатә шьяқәкәа, бжеихарала, алианс иалоу ахәынтқаррақәа рызбара иахыпшуп. 2015 шыкәсазы ақыртуа аган рзы ахадаратә ахасабтәкәа ируакхоит хапхьяка Варшава имғапгысраны икоу асамит азы ибзианы аеазықатара. Убри акынтә, Варшаватәи асамит ағы алианс алалара амғағы атәыла ақәғиарақәа ишахәтоу еипш раарпшразы, Қырттәыла активла аусеицура нанагзоит Нато иалоу атәылақәа рахтнықалақкәа ркны. Қырттәыла, Нато аспирант тәыла астатус ала, аусура нанагзоит Нато ашқа аинтеграция амеханизмкәа – ашыкәстәи амилаттә программа анагзареи Нато-Қырттәылатәи акомиссия аусхәапштә еффеқтла амғапггареи ахырхартала.

Уи адагы, Қырттәыла аихабыра, излауа ала рхы иадырхәоит аилагзара аплатформа инацакны Швециеи, Австралиеи, Финлиандиеи, Иорданиеи ирыцны зылшарақәа бәбәоу апартниорцәа ргәып алалара иахылғиааз алшарақәа.

Қырттәыла алагала дууп аглобалтә шәартадареи атынчреи рышьякәырбәбәара аус ағы. Хара хтәыла уажәгы инанагзоит Нато ахылапшра ала Афганистан имғапгысуа «Адгыларә бәбәа» (Resolute Support) амиссия аеалархәра. Иара убас, хазну ашыкәс инаркны 2018 шыкәса налатцаны, Қырттәыла ирылахәызаауеит ақәғытра лас иазку Нато амқкәа (NATO Response Force/NRF).

Уи адагы, Қырттәыла алагала дууп Евроеидгыла имғапгнаго атынчрачаптаратә операциякәа рғы. 2014 – 2015 шыкәскәа рзы 1000ык ақыртуа арбцьярмқкәа рылахәылацәа кәғиарала ихдыркәшеит Ацентртә Африкатә республикағы Евроеидгыла амиссия (EUFOR/EUMAM RCA) аеалархәра. Аплан ала иазгәатоуп ақыртуа аруаа рдәыкәтара Ацентртә Африкатә республикағы Евроеидгыла арратә абжягаоцәа рмиссия ғыци Мали имғапгысуа Евроеидгыла азықатаратә миссиеи рахь.

Иара убас, иазгәатәтәуп, Қырттәыла активла аусеицура ишағу аглобалтә каолиция инацакны, уи ахадаратә ахасабтәкәа ируакуп Ааигәатә Мрагыларәғы атынчреи атышәынтәалареи реикәыршәара.

Қырттәыла нақ-нақгы инанагзоит жәларбжьяратәи аиғызара ахасабтәкәа, урт рыбжьяра, жәларбжьяратәи атерроризми атрансмилаттә еиқкаау ацәгыоуреи рығагылареи, иара убас, аенергетикатә шәартадареи, абцьяр ахылапшреи реикәыршәареи рғы ахатә алагала ақатареи. Аихабыра акырзцазкәа ашьяқәкәа кәрцоит жәларбжьяратәи аренағы Қырттәылеи уи амчхареи, иара убас, атәыла аитакратә пгышәеи обиеқтивла, ибзианы

раарџшра амзысла.

2015 шыкэсазы Қырттэыла аихабыра иаха рыхшыџ азышьтны реазыркуеит Қырттэыла ауаапсыра европатэи евроатлантикатэи аинтеграция иазаадырџшуа адгылара арџбэара. Ишахэтоу еипџш инагзахоит «Евроинтеграция азцаарақэа рзы аимадареи аинформациеи ирызку 2014 – 2017 шыкэскэа рзы Қырттэыла аихабыра рстратегиеи», 2015 шыкэсатэи ауснагзатэ плани рымџаџгара. Инагзахоит аихабыратэ усбартақэеи астратегиятэ аимадара иалахэу егырт аиџкаарақэеи реазышэарақэа реилартэара, уи хыкэкыс иамоуп европатэи евроатлантикатэи аинтеграция апроцесс иадхэалоу ииашам ашьтымтақэеи амифқэеи рџырхреи, атэылауаџ цыџхыза инартбаау аобиективтэ информация итареи аинтеграция иахылџианауа ахырхагара иазкны. Астратегия ауснагзатэ план анагзара ақтивла иалахэып Евроеидгылеи Натои ирызку аинформациатэ центр.

Амиграция

Атыхэтэантэи ашыкэскэа рзы амиграция аусхкы аџы имџаџгаз аинституциатэи азакэанџцаратэи аитакрақэа зцакы дуу ароль нарыгзеит Евроеидгылақны авизатэ режим алиберализация иазку ауснагзатэ план қэџиарала анагзараџы.

Уажэазы амч змоу амиграция астратегия (2013-2015 ш.ш.) анагзашыа ахэшьаратара аан иаарџшыз атахрақэа рышьата ала, аихабыра, 2016-2020 шыкэскэа ирызку амиграция астратегия ахиаалара ргэы иџоуп, уи иазџхыагэанатоит амиграция аусхкы аџы иахыазы икоу ахасабтэқэа, иара убас, ихэаакэнацоит анаџстэи 5 шыкэса рыџнытқка ари ахырхартала атэалазы аџыжэара зауа ахыкэқкэеи ахасабтэқэеи.

Инагзоит аусура амиграция иаку аналитикатэ система аџцаразы, уи аџы еидкыланы аус адырулоит еиуеипџшым административтэ органқэа рџы икоу адыррақэа рбазақэа ркынтэ еизгоу, амиграция иадхэалоу астистикатэ информация, уи абзоурала, амиграция аусхкы аџы, иазџхыагэатоу аказшьарбагақэа рышьата ала, шыатанкылатэи аналитика амџаџгара алшара қалoit.

Қырттэыла 2015 шыкэсатэи амиграция апрофиль аформат џыц ахиаалара иаџуп, уи хыкэкыс иамоуп амиграция аусхкы аџы икоу аинформация зегы еизганы анализ азура.

Амиграция ахылаџшра асистема аиџьтэра амзысла, инагзахоит амиграция азцаарақэа ирызку аихабыратэ комиссия арџбэара, ари апроцесс мџаџысуеит акомиссия амазаныкэгара аналитикатэ алшарақэа рырџиара ала.

Аекономикатә политика

Қырттәыла аихабыра рекономикатә политика хықәкыс иамоуп атәыла ауаапсыра рмышхәыбзазара ағазара ашьтыхра, уи нагзахоит итышәынтәалоу аинклиузивтә економикатә азҳара ала, уи аан атәылауаа зегьы рхы иадырхәоит аекономикатә азҳара иахыләиаауа ахырхагара, аамтакала, еикәыршәоуп атәылауаа зегьы рылахәызаара аекономикатә ағиара апроцесс ағы.

Амакроекономикатә тышәынтәалара ахьчара атак ду амоуп аинклиузивтә азҳареи, иара убас, аекономикатә политика ала ихәаакәцоу аусмәапғатәкәа рынагзареи рзы.

Қырттәыла аихабыра рекономикатә политика шыатас иамоуп зхы иакәитү ацбармыкьатә економика апринципкәа, уи ала иазпұхьагәатоуп ахатәра ахьчареи, ацбармыкьағы зхы иакәитү аконкурэнциеи, хазхаталатәи асектор ахақәитреи.

Қырттәыла аихабыра рыла аекономикатә политика қәғиарала анагзаразы атак ду амоуп аинклиузивтә азҳареи ағиареи рымч хада - хазхаталатәи асектор арғиаразы ихымпәадоу атагылазаашьақәа реикәыршәареи, уи аконкурэнциалшара аизырҳара ацхраареи, хазхаталатәи асектор иахьпұсыеу, алшарақәа иахьпұку аусхккәа русура бзиа аикәыршәареи.

Аекономикатә политика хырхартақәас иамазаауеит: ааглыхратәи аинвестициатәи атагылазаашьа айбұтәра; ааглыхреи, ихәычуи абжьаратәи абизнеси рырғиара, уи ихымпәадоуп аекономикағы урт рроль аизырҳаразы; хазхаталатәи асектор ағара аиура азырманшәалара, афинанстә институт ғыцқәа рырғиара ала; Қырттәыла аекономика арегионалтәи аглобалтәи аконкурэнциалшара ашьтыхра, атәыла ағьжәарақәа хшыәоркрала рхәархәара ала; адәныкәтәи ахәаахәтра-економикатә еизықәазашьақәа рырғиара, уи еикәнаршәоит Қырттәылатәи аалытци аамцзуреи реқспорт аизырҳара; аекспорт ахь зхы рхоу ааглыхреи, ахә харақы зцу аалытц ағцареи ирызку ишиашоу атәым инвестициакәа ралагалара ацхраара, уи ахьтцхьрта хадоуп аусуртала аикәыршәаразы алшарақәа реизырҳареи, иара убас, хаамтазтәи аиновациатә технологиякәа ралартәареи азы; иара убас, атакы ду амазаауеит аамцзура аусхкы арғиара, уи еикәнаршәоит атәыла аконкурэнциалшара аизырҳареи, ауаа аусуртала реикәыршәареи, аекономикатә ағиара апроцесс ағы атәылауаа рылахәызаареи. Иара убас, атак ду амоуп аекономика иатәа принципкәа ралартәареи аекология аганахьала ицкьоу аалытц ааглыхра ацхраареи.

Аекономикатә политика анагзара иазку аусмәапғатәкәа:

Ацбармыкьағы ихақәитү ахәаахәтреи аконкурэнциеи реикәыршәара амзыла, Қырттәыла аихабыра идырғиарауеит иашьашәалоу азакәанпұцаратә базеи анагзара амеханизмкәеи, ари апроцесс мәапғахоит ихьыпұшым аинститут ағцара ала. Иара убас, аихабыра иацхраауеит аилахәырақәа реизырҳареи рырғиареи иағьырхагоу ағьынғылакәа рпұыхра.

Аинвестициатә тагылазашья айфьтәреи аинвесторцәа рыгәрагара аизырхарей рзы, идырфьсуеит аинвестициатә закәанпцара.

Абизнес аусушья айфьтәра амзызла, Қырттәыла айхабыра иацхраауеит адунеи афь ирейфьу афьшәа иашьашәаланы акоммерциатә аймакқәа рызбарафь амедиация афьара, иара убас, еикәдыршәоит уи ахыпцшымра.

Абизнес афьаразы итшәынтәалоу атагылазашьяқәа рапцара амзызла, абизнес иадхәалоу азакәанпцара ахиаалара апроцесс афь еикәыршәазаауеит аартызаарей иазфьлымхау ауаа рылахәызаарей. Абизнес имцху аидара акәхра амзызла, ифьаауеит арегуляция иамоу анырра ахәшьяратара (RIA) асистема, уи хықәкыс иамоуп азакәанпцаратә афьшьгара фьцқәеи, уажәтәи азакәанпцаратә актқәеи абизнесагылазашьей аекономикей рзы ирымоу анырра ахәшьяратара.

Иаарту ацьярмыкьяфь аконкуренциатә тагылазашья айқәыршәара амзызла, Қырттәыла айхабыра иаладыртәоит жәларбжьаратәи азхатара змоу ахәахәтра ахьчаратә хархәагақәа, уи атыпцантәи абизнес афьарей аусуртала айқәыршәара аганахьала икоу алшарақәа реизырхарей иацхраауеит.

Ахәынтқаррей хазхаталатәи асектори русеицура арфьарей ахәынтқарра-хазхаталатәи апартниорра (PPP) амеханизм ефектла ахархәарей амзызла, адонорцәа рыцхьяарала иалаган, инагзахоит ирейфьу жәларбжьаратәи афьшәа ахархәара. Қырттәыла ачыдарақәеи алабфәабарей иазпцхьагәатаны, жәларбжьаратәи апартниорцәа ркны аусеицура ала, ихиаалахоит ахәынтқарра-хазхаталатәи аусеицура амеханизм.

Аинвестициатә тагылазашья айфьтәра амзызла, Қырттәыла айхабыра, аитайфәкаарей афьарей Европатәи абанк (EBRD) акны аусеицура ала, еифьркаауеит аинвесторцәа рхеилак, уи иалахәхоит айхабырей, абизнеси, жәларбжьаратәи айфәкаарақәеи рхатарнакцәа. Ари ахеилак шьатас икалоит айхабырей абизнеси рыбжьара аимадарақәа реифьтәрей афьшьгарақәеи адеиақәеи реипцныпцсахларей рзы.

Қырттәыла айхабыра хықәкыс ирымоуп ахәынтқарратә мазара хшыфкрала ахархәарей, рхы иадмырхәац активқәа аекономикатә усура ашқа ралагаларей, ари апроцесс мфәпцсуеит арт активқәа хазхаталатәи амазара ашқа риагара ала. Ари амзызла инагзахоит априватизация, ихыркәшахоит ахәынтқарра иатәу амазара аинвентаризация апроцесс наза, еикәыршәахоит ахәынтқарра иатәу ааглыхыртақәа рприватизация аманшәалара. Айхабыра еикәдыршәоит ахәынтқарратә мазара априватизация апроцесс иаартны, ефектла амфәпцгара.

Ихәыцуи абжьаратәи ааглыхрей алагамтатә бизнеси рыдгыларамзызла, ахәынтқарра иацхраауеит ихәыцуи абжьаратәи ааглыхфцәа рылшарақәа реизырхарей, афинанстә

хытчыртакэа рырманшэалареи, алагамтатэ бизнеси ааглыхэцэа рекспорттэ амчхареи рырбэбэареи, аиновациакэеи атехнологиакэеи рхархэара арманшэалареи. Ихэыцуи абжыратэи абизнес афеиара ацхраареи Кырттэылафэи ирейбуу жэлэрбжыратэи апышэеи аполитикеи ралартэареи амзыла, архиаалара иафуп ихэыцуи абжыратэи абизнес астратегиеи иашыашэалоу ауснагзатэ плани. Абри зегы ибзианы ианыпшуеит аусуртала аикэыршэара апроцесс. Аихабыра рыхшыф азырштыуеит ашыхатэ регионкэа рфэи ааглыхра хэычы афеиара азцаара.

Ихэыцуи абжыратэи абизнес адгылара амзыла, 2014 шыкэса жэабран азы иапцан ааглыхра афеиара агентра, уи хыкэкы хадас иамоуп хазхаталатэи асектор аконкурэнциалшара аизырхара ацхраара. Еиуеипшымы афинанстэи, афинансдатэи ахархэагакэа рыла, ари агентра иацхраауеит ихэыцуи абжыратэи, иара убас, алагамтатэ бизнес афеиара. Агентра аусурафэи ахырхарта хадакэа ирейуоуп афинанскэа рхархэара аманшэалара аизырхареи, ааглыхратэ гэырткэыл афеиареи, аекспорт адгылареи афеиареи, абизнес DCFTA ахэаракэа рырнаалара ацхраареи, атыпцантэи, иара убас, жэлэрбжыратэи ацбармыкыафэи икоу ахэаракэеи арегулациакэеи ирызкны абжыагаракэа рыкатареи, уб. егы.

Ихэыцуи абжыратэи абизнес афеиара амзыла, ааглыхра афеиара агентра иарбэбэоит аихабыратэ программа «Икэца Кырттэылафэи» аимплементация, уи ала иазпыхагэатоуп абизнес алагареи афеиареи зтаху ауаа афинанскэа роура рзырманшэалареи, аинфраструктура ала рейкэыршэареи, атехникатэ цхыраареи, аиновациакэеи хаамтазтэи атехнологиакэеи рхархэара алшара рытареи, егырт ахырхартакэеи. Арегионкэа рфэи аекономикатэ усура арлахэыхразы, апрограмма «Икэца Кырттэылафэи» инацакны, иалагеит ааглыхра хэычы иацхрааша апроэкт, уи ала иазпыхагэатоуп афинанстэ цхыраареи, ааглыхратэ гэырткэыл аизырхареи.

Аинвестициякэа ралагаларазы альтернативтэ амфэа ашыатакреи афинанскэа рхархэара арманшэалареи рзы, Кырттэыла аихабыра иацхраауеит атэылафэи акапитал ацбармыкыа афеиара. Ахиаалара иафуп акапитал ацбармыкыа ареформа. Уи хыкэкыс иамоуп акапитал ацбармыкыа афеиареи уи аусушыа бзиа аикэыршэареи.

Афэхэара ду ала аинвестицятэ хытчыртакэа рхархэара арманшэаларазы ацакы ду змоу ататэахкэа реизырхара ацхраара амзыла, ахиаалара иафуп адепозиткэа рыпгапсатэ система аитакра. Аифекаара иафуп ганкала, адепозиткэа рыпгапсеи, егы аганахыала, афинанстэ институткэа рфэи иаццаны афинанстэ хытчыртакэа реизгареи иацхрааша асистема.

Аекспорт афеиаразы ацакы ду амоуп афинанстэ цхыраара ахартэаара алшара аизырхара. Уи амзыла аусура мфэпысуеит аекспорт акредит азташа аинститут ашыакэыргыларазы, уи хыкэкы хадас иамазаауеит аекспорт амчхара змоу аилахэыракэа рыдгылара.

Желарбжыаратәи аусеицура ала иалартәахоит Қырттәыла иазыманшәалоу аекспорт акредитатаратә модель, аалытқәеи, иара убас, амацзуреи рхырхартала.

Желарбжыаратәи аекономикатә қәыпшыларашқа Қырттәыла интеграциеи, аекспорт адгылареи, аекспорттә цъармыкыа адиверсификациеи рзы, Қырттәыла аихабыра идьртбаауеит уажәтәи икалар зылшои ахәаахәтрәтә партниорцәа ркны аусеицура. Чыдала рыхшыө азыршьтуеит азинчыдатә ахәаахәтрәтә режимкәа рырәиара ө-ганклатәи, аганрацәалатәи, арегионалтәи аформаткәа рғы. Америакәкны аицәажәарақәа илахғыххоит ахәаахәтрәтәи аинвестициатәи еизықазашықәа рызцаарақәа рзы.

Евроидгылакны асоциирра иазку аиқәшахәтра анапатәәра аамышьтахь, Қырттәыла аихабыра хықәкыс ирымоуп Евроидгыла ацъармыкыа ашқа аинтеграция, уи азы иазпхьагәатоуп зхы иакәитү ахәаатәратә қәыпшылара наза (DCFTA) иазку аиқәшахәтра аимплементация. DCFTA қәиарала анагзара амзызла еикәыршәоуп 2014 – 2017 шықәскәа рзы ауснагзатә план. Аплан инакәырпшыны, Қырттәыла азақәанпцара Евроидгыла азақәанпцара иазааигәахоит, иара убас, иәиаахоит иашьашәалоу ахәынтқарратә институткәа, уи акыртуа аалытц Евроидгыла ацъармыкыа алагалара иацхраауеит.

Қырттәыла аихабыра хықәкыс ирымоуп агәыларә икоу атәылақәа зегы ркны, Урыстәылатәи афедерация нрылатцаны, итышәынтәалоу ахәаахәтра-економикатә еизықазашықәа рырәиара, уи абзоурала акыр еицьхоит аекспорттәи аинвестициатәи атагылазашықәа.

Қырттәыла аихабыра хықәкыс ирымоуп атәылазы ихырхагоу агеографиятә лагылазаара рхы иархәаны, иаку атранспорттә система ашықәырғылареи, атранзиттә амчара ишахәтоу еипш ахархәареи, арегион ағы ахәаахәтреи аидарақәа рымғангареи рғы ахатә роль анагзаразы. Атранзиттә коридор аконкурентциалшара аицьтәра амзызла, итбаахоит желарбжыаратәи атранспорттә системакәа рахь аинтеграциеи арегионалтә усеицуреи. Азиатәи аәиара абанк акны аусеицура ала аиқәыршәара иаәуп атранспорттә политика адокумент.

Қырттәыла аихабыра хықәкыс ирымоуп атранспорттә система аицьтәра, желарбжыаратәи астандарткәа ирышьашәалоу атранспорттә инфраструктуреи, амультимодалтәи аинтермодалтәи амғангарақәеи, алогистикатә центркәеи рырәиара ацхраара ала атранспорттә система аицьтәра рәазыркәеит. Атәылауаәратә авиация аусхкы ағы, Қырттәыла аихабыра иакәшахәтүп «иаарту ажәәан» аполитика анагзара. Аихабыра еикәдыршәоит «Евроидтцареи уи иалоу ахәынтқаррақәеи, Қырттәылеи рыбжыара иаку ахаиртә қәыпшылара иазку» аиқәшахәтра аимплементация, уи ала еикәыршәахоит

Қырттәыла атәылауафратә авиация аусхкы ағы ағыррақәа ршәартадарей, авиациятә шәартадарей, ағысабарахьчарей, ахархәафцәа рзинқәа рыхьчарей, егырт ахырхартақәеи европатәи ағазарағы рырғиарей Қырттәыла авиациятә қыпшылара Европа иаку ахаиртә қыпшыларашка аинтеграциеи.

Қырттәыла аихабыра ашьхахаракыратә регионқәа рғы авиация хәычи атранспорттә инфраструктурей дырғиаауеит, уи арегионқәа рекономикатә ағиара иацхраауеит.

Амшынтә транспорт аусхкы ағы аихабыра рзы ағыжәара амазаауеит абағәазатә инфраструктура ағиара. Убри акынтә, ацакы чыда атәаршьоит Анаклиатәи итаулоу абағәаза ғыц аргылара азцаара. Абағәаза дыргылоит иакымқәа аетапқәа рыла, атыхәтәаны, уи шықәсыкала 100 миллион атона аидара адкылара алшоит. Анаклиатәи абағәаза акырзцазқәа анырра аиуоит Қырттәыла атранспорттә амчхара аизырхаразы, аха уи адагы, арегион ағы Қырттәыла ароль шьтнахуеит, уи арегион алогистикатә центрс ишьақәгылоит.

Евроидгылақны асоциирра иазку аиқәшахатра иашьашәаланы, Қырттәыла аихабыра еикәдыршәоит атранспорт аусхкы ағы Қырттәыла азақәанпцара Евроидгыла адирективақәеи арегулиуциакәеи рзааигәахара, уи атранспорттә операцияқәа ршәартадара аизырхара иацхраауеит.

Атәыла атранзиттә амчхара иназаны ахархәара амзызла, аихабыра рзы ағыжәара аиуоит арегионалтә усеицура ағиара. Қырттәыла активла ирылахәып еиуеипшымы арегионалтә программақәеи, апроектқәеи, апроекттә ағышьгарақәеи («Трасека», «Викинг», «Силк винд», «Лапис лазури»). Чыдала рыхшыф азыршьтуеит Бақәа - Қарт - Карстәи аихамға апроект, уи акыр еитнатәуеит Азиетәи Европәи рыбжьара аидара амғангаразы иатаху аамта. Қырттәылатәи ацыпцәаха аргылара хдыркәшараны икоуп хазну ашықәс антәамтазы.

Аинформациятәи аимадаратәи атехнологияқәа рырғиара – атәылазы акызцазқәа ағыжәарақәа иреиуоуп, избанзар ари аусхкы ағиара иабзоураны ирласзаны иағыцахоит ацауауа са ду зқәу аусуратә тыпқәа, уи аэкономика егырт аусхкқәагы рырғиара иацхраауеит.

Қырттәыла аихабыра рзы ацак ду амоуп ағхәарақәағәтәи акыршықәсатәи аперспективағы зцак дуу атып аанкылара арегион ағы аинформациятәи аимадаратәи атехнологияқәеи (ICT) аиновацияқәеи рекспорт ағы; атәылағы адыррей аиновацияқәеи рышьаата ала аэкономика аргыларей, аинтеллектуалтә аалыци, аиновацияқәеи атехнологияқәеи аекспорттә аалыцны рыкатарей, аимадаратәи аинформациятәи атехнологияқәеи аиновацияқәеи Қырттәыла ацарадыррей еиуеипшымы аусхкқәеи рғы раларцәарей, уи ала урт рконкурентшалшара аизырхара амзызла, атәылағы аиновациятәи екосистемақәа

рышьякэыргыларазы иаку ахэынтқарратэ политикеи уи иахылфеиаауа астратегиеи хыкэкылатэи апрограмакэеи рынагзаразы, 2014 шыкэса жэабран азы иаңдан азеиңш азин аиуристтэ хағы - Қырттэыла аиновациакэеи атехнологиакэеи рагентра.

Акыр иазхауеит аинформациатэ технологиакэа (IT) рспециалистцэа рхыңхьазареи, ари аусхкы акынтэ ироуа ахашэалахэыи.

Чыдала рыхшығ азыршьтуеит аинтернетизация азцаара. Атэыла анхартатэ пункткэа еикэыршэахоит зыццакра дуу аинтернет аинфраструктурала.

Инагзахоит арегионкэа ркомпьютеризацияеи акомпьютертэ технологиакэа рхырхартала адырра ашьтыхрей апроцесс.

Хазхаталатэи асектор аконкурентциалшара ашьтыхразы атакы чыда амоуп ахархэаратэ тцааракэа рымғаңгара адгылар, уи нагзахоит ахэынтқарратэ финансыркра аеффекура ашьтыхра ала.

Ахэынтқарратэ иновациакэеи атехнологиакэеи рырфеиарей, иара убас, аиновациатэ усура адгыларей амзызла, еиңкаахоит иашьашэалоу аинфраструктура – атехнологиятэ парккэеи, акселераторкэеи, ICT инкубаторкэеи, ааглыхратэ иновациакэа рлабораториакэеи (FabLab). Уажэазы Қырттэылағы аргылар, иаңуп раңхьазатэи атехнопарк.

Қырттэыла аихабыра атуризм афеиара иаңхраауеит, уи аекономикатэ азхареи, ахашэалахэыи, аусуртала аикэыршэара алшаракэеи реизырхаразы зцак дуу хытхыртоуп. Адгылар, аиуоит атуристтэ инфраструктурей атуристтэ аалытц феыци рырфеиара. Еиңкыарада имғаңгахоит атуризм афеиарей, аматцура ахатабзиарей ирңырхагоу афакторкэа раарңшрей рңыхрей ирызку атцааракэа.

Аихабыра чыдала рыхшығ азыршьтуеит арегионалтэ аазарағы атуризм афеиарей, аматцура ахатабзиара аиңтэрей, ихэычуи абжьаратэи атуристтэ бизнес адгыларей; иара убас, адгылар, роуоит Қырттэылағы зыхэ дуум асасаиртакэа рырфеиара. Аинвестициякэа ралагаларей аекспорт адгыларей рхырхартала, Қырттэыла аихабыра, интенсивла аус еицыруеит ақыртуа диаспора рхатарнакцаа ркны, уи аарңшуп адиаспора ринвестициякэа ралагалара аңхраарей, адиаспора рыцхыраарала атэым инвестициякэа ралагаларей, аицтэылауаа иахынхо атэылакэа рғы ақыртуа аалытц азыргарей, аекспорт аизырхарей рыла. Уи аекономикатэ азхареи, иара убас, ақыртуа диаспора Қырттэылакны реимадара ахьчарей арбэбэарей иаңхраауеит.

Қырттэыла аихабыра ренергетикатэ политика

Аенергетикатә политикаҕы зтак дуззоу хырхартоуп атәыла аенергетикатә шәартадарей ахыпшымырей рыҕазара ашьтыхрей, аимпорттә енергохытхыртақәа рхыпшызаара етапла аитатәрей, атыңантәи аенергохытхыртақәа рхархәарей, ари апроцесс мѡаҕысуеит азнагара ахытхыртақәеи амаршрутқәеи рдиверсификация ала.

Атәыла аэкономика азхара ианаѳу, аконкуренция аналшо, ауаа рыпстазаашья аифьтәразы ихымпҕадоуп аенергохытхыртақәа рхархәара арманшәалара. Ари аҳасабтә анагзаразы, аихабыра аусура нарыгзоит абри апыжәаратә хырхарта ала: абжьаратәи акыршықәсатәи аперспективаҕы етапла аимпорт зыпсахша, аекспорт аизырхара зылшо, атыңантәи аенергетикатә хытхыртақәа хшыѡркрала рхархәара. Иара убас, аихабыра рыбзоурала, аенергетикатә сектор ахиазаауеит аенергия рацәаны изтаху аэкономикатә усхкқәа рырѳиаразы.

Аенергетика асектор аҕы аинвестициятә политика шьатас иамазаауеит иаццаны агенерациятә мчы аҕцарей, иатаху аинфраструктуратә проект дукәа рынагзарей. Иара убас, аинвестициятә политика еикәнаршәароуп акыршықәсатәи аперспективаҕы, чыдала аенергетика аусхкы аҕы, итышәынтәалоу атарифтә политика амѡаҕгара алшара. Аҳәынтқарра еикәнаршәоит иманшәалоу аинвестициятә тагылазаашьяқәа аенергетика аусхкы ашқа хазхаталатәи аинвестицияқәа ралагалара амзызла. Аихабыра иаҳа ибзианы имѡаҕыргоит аинвестицияқәа ралагалара иазку аусмѡаҕгатәқәа, иара убас, иаладыртәоит ирмариоу иарту апроцедурақәа.

Атыңантәи ахытхыртақәа рхархәара аганахьала, пыжәарас иаанхоит ирѳыщхо аенергияхытхыртақәа рышьткаара. Ари апроцесс мѡаҕысуеит атехникатәи, аэкономикатәи, аҕсабарахьчаратәи, асоциалтәи аҳәарақәеи жәларбажьаратәи апышәеи иазпхьагәатаны.

Хыхь хзыхцәажәаз апыжәарақәа рыда, имѡаҕгахоит аенергоаичахаратә политика, ари апроцесс мѡаҕысуеит иахәтоу аусмѡаҕгатәқәа рынагзарей иашьяшәалоу атехнологияқәа раларцәара ацхраарей рыла.

Аенергетикатә политикаҕы апыжәара змоу хырхартас иаанхоит атыңантәи арегионалтәи ацакы змоу аинфраструктуратә проектқәа рынагзара. Амагистральтә газмѡангагеи зымч дуу амѡангагатә аҳаи рыргыларей реиташьяқәыргыларей абзоурала, атәыла аиуоит итышәынтәалоу, узыкәгәыпша аенергоаикәыршәара.

Атыңантәи ахархәәцәа рыматцура аифьтәра амзызла, атәыла зехьынцъара ихыркәшахоит хазхаталатәи арыцхәрбагақәа рышькақыргылареи апрограма, арегионқәа агаз ала еикәдыршәоит атехникатәи аэкономикатәи ақәнагазаара иазпхьагәатаны.

Евроатлантикатә структурақәа рахь аинтеграция инатқакны аҕыжәара амоуп Евроеидгыла аенергетикатә закәанпҕара азааигәахара азцаара. Иашьашәалоу аитакрақәеи арегуляцияқәа рыҕсахреи ала, адгылара роуоит атрансахәаатә хәаахәтреи, аҕармыкыа алиберализацияеи, атәым инвестицияқәа ралагалареи, уи абзоурала иаха иҕеиаауеит арегионалтә хәаахәтра, иазхауеит атранзиттәи аекспорттәи амчхара.

Аҕаустә ҕармыкыа аҕиара ацхраара

Аихабыра рҕыжәаратә хырхартақәа ируакуп акырзылшо, ацивилизациятә аҕаустә ҕармыкыа аҕиара ацхраара. Аҕаустә ҕармыкыа ашьақәыргылара аусхкы аҕы ахәынтқарратә политика ахықәкы хадақәа роуп: атәыла ауаатәыҕсатә ресурсқәа хшыҕкрала рхархәара; аусуртала аикәыршәара ацхраара; аусуртадара аитатәреи аусуратә амч ахатабзиара аиҕьтәреи. Убри акынтә, 2014 шықәсазы Қырттәыла аихабыра ишьақәдырҕәеит: Қырттәыла аҕаустә ҕармыкыа ашьақәыргылара ахәынтқарратә стратегиеи уи амҕапҕара иазку 2015 – 2018 шықәсатәи ауснагзатә плани; «Аҕаустә ҕармыкыа аинформациятә система алартәареи арҕиареи рконцепцияеи уи амҕапҕара иазку ауснагзатә плани»; «Қырттәылаҕы еипҕмырҕызақәа азанааттә аиҕәажәарақәеи акариера ахиаалареи ирызку, зегы ирзыманшәалоу аматцзура арҕиара аконцепцияеи, уи амҕапҕара иазку 2015 – 2017 шықәсатәи ауснагзатә плани».

Сынтәа аихабыра ирыдыркылеит «Аҕаустә миграция иазку» Қырттәыла азакәан, уи ала ишьақәгылоуп аҕаустә миграция аусхкы аҕы ахәынтқарратә напхгара амҕапҕара амеханизмқәа.

Сынтәеи хапҕхәакеи, «Қырттәылаҕы усуртала аикәыршәара ацхраара иазку аматцзура (ESS) алшарақәа рырҕиара» хәа захьзу Евроеидгыла апрограмма (Twinning) ацхыраарала, еикәыршәазаауеит ауаа зегы еипҕшны ирзыманшәалоу аматцзура арҕиара апроцесс, уи абзоурала, атәылауаа азанааттәи акариератәи аҕиара алшара роуоит.

Асоциирра иазку аикәшахатрала иазпҕхәагәатоу апҕхықәрақәеи Евроеидгылақны авизатә режим алиберализация ауснагзатә плани инрықәырпҕшны, активтә шыаҕақәа қацоуп аҕаус атагылазаашыақәа гәазташа, иашьашәалоу административтәи анагзатәи азинмчхарақәа зауша, аҕаус жәларбжьаратәи еиҕкаара астандартқәа етапла иалазыртәаша амеханизмқәа рапҕцаразы.

Аҕаус ашәартадара уажәтәи атагылазаашыақәа ргәатара амзызла, иапҕцоуп аҕаустә тагылазаашыақәа ринспекциятә матцура, уи азкрас иамоуп уажәазы икоу азинтә база аиҕьтәреи, ихиаллоу/ирҕыцу атехникатә регламентқәа/астандартқәа ралартәара

аикэыршэарей, иара убас, ацбаус жэлэрбжыаратэи еиѳкаара ацхыраарала, жэлэрбжыаратэи астандарткэа ралартэара иазку амеханизмкэа рыхиааларей.

Аинспектирра асистема алартэаразы ихымѳадоу аусуракэа рымѳаѳгара амзызла, амч аиуит «Ацбаустэ тагылазаашьақэа рмониторинг иазку ахэынтқарратэ программа», уи еикэнаршэоит асистематэ аилагарақэа раарѳшрей, ацбаус ашэартадарей, агэабзиарахьчара иашьашэалоу астандарткэа рыхиаалара/реитагэатарей, азакэанѳцаратэ адгаларақэа рырмазеирей.

Ацбауси аусуртала аикэыршэарей рыдгылара амзызла, инагзахоит активтэ усеицура жэлэрбжыаратэи аиѳкаарақэеи апартниор тэылақэеи ркны.

Агэабзиарахьчара

Агэабзиарахьчара адунеизегьтэи аиѳкаарей ЕАР ассамблеиа хадеи еицрыдыркылаз арезолиуциакэа инрықэырѳшны, агэабзиарахьчара ахархэара аманшэалара аганахьала, зтак дуззоу кэѳиаран 2013 шықэсазы иалагаз зегьирзеиѳшу агэабзиарахьчаратэ программа, уи Қырттэыла атэылауаа зегьы еикэнаршэеит амедицинатэ аматцура абазистэ пакет ала.

Агэабзиарахьчара аусхкы аполитикеи апрограмақэеи, урт рыбжыара, зегьирзеиѳшу агэабзиарахьчара апрограмеи, нақ-нақ рырѳиара хықэкыс иамоуп ауааѳсыра рыѳсынтара ардурей ргэабзиара аиѳтэрей. Қырттэыла ауааѳсыра иаха ихьчоуп агэабзиарахьчара амшала ахарць дукэеи аѳарра ашэартеи ркынтэ. Инагзоит аусура амедицинатэ аматзурей ахэшэтэратэ хархэагақэеи реиѳтэрей рхархэара арманшэаларей ахырхартала.

Евроидгылақны асоциирра иазку аикэшахатра аусхэаѳштэ инақэыршэаны, аихабыра рыхшыѳ рзыршьтуеит ауаажэлартатэ гэабзиарахьчара аполитикеи апрограмақэеи рыхиааларей реиѳтэрей, чыдала уи рныѳшуеит абарт аѳыжэаратэ хырхартақэа: иасуа аинфекциатэ чымазарақэа рхылаѳшрей, анаркоманией, аѳсихикатэ гэабзиарей, ашьеи ацэеижхэтақэеи рдонацией, ататын ахылаѳшрей, агэабзиарахьчаратэ сервисқэа реиѳтэра иазку арегулиациакэеи.

Иазхауеит абиуцеттэ аѳара аныхра аеѳфектра, уи нагзахоит агэабзиарахьчара ахэынтқарратэ програмақэа реиѳкаашьа аиѳтэрей, раѳхьязатэи агэабзиарахьчара иаха ахшыѳ азышьтрей рыла.

Агэабзиарахьчара аусхкы аѳы афинансыркра аеѳфектра аизырхара амзызла, иаладыртэар қалап адунеи аѳы иѳышэоу амедицинатэ аматцура афинансыркра аинтеграциатэ система, уи иабзоураны, амедицинатэ аматзуразы ахэынтқарратэ харцьқэа иаха ахырхагара

рхылҗаауеит. Ахэынтқарратә аҗара иаха хшыҗкрала аныхра амзысла, амедицинатә ашахатгакәеи, иреиҗбу жәларбжыаратәи аҗышәеи иазҗхьагәатаны, наҗ-наҗ иаха еиҗьартәуеит агәабзиарахьчара апрограмматә финансыркра (хазхаталатәи ачымазарақәа ирызку 20 программа, урт рыбжыара, иаамтаны ачымазарақәа раарҗшреи, ашьақарчымазарей, лассы иуҗымло ачымазарақәеи).

Аихабыра чыдала рыхшыҗ рзыршьтәуеит амедицинатә аматцура ахатабзиара ахылаҗшра асистема ахиааларей аларҗәарей, ари апроцесс мҗаҗысуеит зегьирзеиҗшу агәабзиарахьчарей, иара убас, хаталатәи аҗгаҗсатә схемақәа рыла иазҗхьагәаҗоу аматцурей инрыҗакны; ихиааланы етапла иаладырҗәоит ахатабзиара ахылаҗшра амеханизмқәа (ахатабзиара аиндикаторқәа рсистематә мониторинги, аҗныҗкатәи аудити, акредитациеи, ахасабырбеи), ари апроцесс мҗаҗысуеит амбулатортәи, ахәшәтәырҗатәи, алабораториатәи аматцура инаҗакны; имҗаҗгахоит амедицинатә аҗарей асертифицирреи шыҗтанкылатә аиҗакрақәа, адипломанҗатәи, адипломаамышьҗахьтәи, иара убас, еиҗьара змам амедицинатә аҗара аетапқәа зегьы рҗы. Раҗхьатәи аетап азы, арегионализациеи, ареферали, ахатабзиара ахылаҗшра аиҗтәрей ианыҗшуеит анаҗәеи ахәыҗқәеи рымаҗцура, аха ари апроцесс етапла иҗбаахоит амбулатортәи, астационартәи, иласу амедицинатәи аматцурақәа зегьы рҗы.

Амедицинатә цхыраара лас аматцурақәа ахәшьара рыҗара ашьата ала иалагаз аиҗакрақәа ирылҗшәаны, Қырттәыла зехьынҗыара амедицинатә цхыраара лас аматцура еиқәнаршәоит ахэынтқарра.

Амедицинатә цхыраара лас аматцура аиҗтәра амзысла, имҗаҗысуеит акадрқәа рырҗара апрограмма, атәыла зехьынҗыара автопаркқәа дырҗыцуеит, еиҗьхоит адиспетчеризациатә аматцура асистема.

2015 шықәса мшаҗымза 21 рзы, Қырттәыла аихабырей аилахәыра «Гилеад»-и еиҗрыдыркылаз аиқәшахатра ашьата ала, иалагеит Қырттәылаҗы С агепатит аилиуминация здақам апроеқт. Ари апроеқт иаҗхраауеит агепатит иахылҗаауа аҗстбара армачрей, ачымазара афакт җыҗқәа рпревенциеи.

Атәанчәхәы ала аиқәыршәарей асоциалтә цхыраарей

Еитҗоит ауааҗсыра рҗаррей рықәрей ирыхылҗаауа асоциалтә шәартақәа. Зхы иамыхәо ауааҗсырей егьырт чыдалатәи агәыҗқәеи алшара роуоит атәыла асоциалтәи аекономикатәи аҗстазаара аеалархәра. Ишьақәгылахоит аизакратә атәанчәхәтә система апринцип

хадакәа, уи ашьата ала, ауаапсыра атәанчахәы роуоит ртәанчахәтә алагалакәа инрыкәырпшыны.

Аизакратә тәанчахәтә система ашка аиасра иазку атәанчахәтә система шыатанкылатәи аитакра шыатас иамазаауеит ихымпҕадоу атәанчахәтә аҕгаҕса. Арт аитакракәа ирылтшәаны, асистемаҕы зтак дуу ароль нарыгзоит хазхаталатәи атәанчахәтә институткәа. Атәанчахәы ахыпхьазара аҕгаҕсатә стажи аҕгаҕсатә алагалеи ирхыпшызаауеит. Иара убас, зстаж назам, аха аҕгаҕсатә алагала змоу атәылауаа иаццаны ироуоит асоциалтә тәанчахәы. Аитакракәа ралагамтазы атәанчара икоу, ма атәанчаратә кәра итагыло атәылауаа, ахәынтқарра акынтә ироуоит ахныкәгаратә минимум еицам асоциалтә тәанчахәы.

Асоциалтә политика инатакны имѡаҕысуа асоциалтә программакәа рхыкәкра шытыцуеит. Ипсахуп атаацәаракәа рсоциал-экономикатә тагылазаашья ахәшьаратара аметодология, уи нагзоуп асубиективтә ахәшьаратара аитатәреи, акритериумкәа реицахәаҕшреи, асоциалтә информация аменецмент асистема арбәбәареи, аиҕкаара асхема аиҕьтәреи рыла. Аметодология ҕыц ианыпшуеит ахәычкәеи ахшара змоу атаацәаракәеи ртахракәа. Иалартәахоит асоциалтә цхыраара идифференциатәу асистема, убри акынтә, ахәынтқарра акынтә иаха ацхыраара роуоит иаха ацхыраара зтаху атаацәаракәа.

Зхы иамыхәо ауаапсыра (ахәычкәа нрылатцаны) рмахәфалатәи рсоциалтәи атагылазаашья аиҕьтәреи ауаажәларрахь ринтеграциеи ирызку аусмѡаҕгатәкәа нагзахоит «Зхы иамыхәо ауаа еикароу азинкәа рзеикәыршәара иазку 2014 – 2016 шыкәсатәи аихабыратә уснагзатә план» иашьяшәаланы.

Инагзахоит зхы иамыхәо ауаапсыра рзинкәа ирызку ЕАР аконвенция апринципкәеи аҕхыкәракәеи рынагзара. Этапла инагзахоит зхы иамыхәо ауаапсыра ахәшьара рытара асистема «амедицинатә» модель акынтә «асоциалтә» модель ахь аиасра; асоциалтә аматцура аҕиара шыатас иамазаауеит хазхаталатәи атахракәа ирышьашәалоу аматцура ахархәара аманшәалара апринцип.

Инагзахоит ахәычкәа реичахара асистема аитакра, адеинституционализациеи, атаацәаракәа рырбәбәареи, ахәычы атаацәараҕы иаазара ацхраареи ахырхартала.

Атыптантәи ахаланапхгара

Ибәбәоу атыптантәи ахаланапхгара адемократиеи, атәылауафратә уаажәларреи, атәыла асоциал экономикатәи аҕиареи ирыцхраауа ахадаратә хархәагакәа ируакуп. Уи азкрас

иамоуп ихыпшымыкэа, ахатэ такпхыкэрала, атыптантэи ауаапсыра ринтерескэа иазпхьяэгатаны, атыптантэи ацакы змоу азцааракэа ртыпкэцара.

2014 шыкэса жэабран азы Қырттэыла апарламент иаднакылаз Қырттэыла аоргантэ закэан «Атыптантэи ахаланапхгара азакэанейдыкыла», адецентрализациеи, аңара азоуштырей, ахылапшырей а принципкэа иазпхьяэгатаны, иапнатоит иашьяшэалоу азинтэ ашыата ахаланапхгара наф-нафтэи афеиаразы – а муниципалитеткэа рыцакырадгыл аоптимизациеи, атыптантэи ахаланапхгара аинституциатэи ахытхыртатэи афэфаахареи, а муниципалтэ аматцура айфтыра ацхраарей ахырхартала. Инагзахоит еицаку асистема айфтыра, аинституциатэи, афинанстэи, аекономикатэи, анапхгаратаратэи аеффлектра айкэыршэара аганахыала, урт рыбжыара, афискалтэ децентрализациеи а муниципалитеткэа рматериалтэ мазаратэ айкэыршэарей ахырхарталагы.

Ишыакэгылахоит атыптантэи ахаланапхгара аусуоцае еипкыарада рыртара асистема. Иара убас, а муниципалитеткэа рацае рфы иаадыртуеит аматцура ацентркэа, урт зкрас ирымазаауеит атэылауаа ахэынтқарратэ аматцура ала рейкэыршэара. Атыптантэи ахаланапхгара ацакырадгылтэ аитайфакаара апроцесс афы излауа ала ибзианы итцаахоит атыптантэи ауаатэыолатэи аматериалтэи ахытхыртакэеи, апшыынатэ муниципалитеткэа раптаразы ақытакэа рейлагзарей, егырт асоциал-аекономикатэ факторкэеи.

Еикэыршэазаауеит акалакыкэа рурбантэ афеиара; а муниципалитеткэа рфы ицэыртцуеит адыпхыаларатэ центр фыцкэа; а муниципалитет иалоу айланхартакэа зегы (ақыта, ахабла, акалакы) закэанла еикэыршэазаауеит ари айланхарта иадхэалоу азцааракэа рызбарафы ае алархэра амеханизмкэа рыла.

Арегионалтэ афеиара аполитика

Қырттэыла айхабыра ишыакэдырфэфеоит арегионалтэ афеиара аполитика апыжэара хадакэа ишрейуоу, уи ахадаратэ роль нанагзоит итышэынтэалоу аекономикатэ азхареи азеипшы амилаптэ кэфеиаракэеи рфы. Уи хыкэкыс иамоуп акомплектэ регионалтэ политика амфапгара ала, атэылауаа реазкракэа рынагзара. Ари нагзахоит атрадициатэ айқараратэ азнейшыа ахархэарей, иара убас, атыпафы аекономикатэ процесскэа рыдгыларей, арегионкэа рконкурентшалшара айзырхареи рышыата ала.

Қырттэыла айхабыра ргеаанагарала, ишахэтоу еипшы арегионалтэ политика амфапгаразы ихымпадоуп аконкреттэ регионкэа рпыжэаракэеи, урт рейлазаашыа ачыдаракэеи, еиуеипшы асекторкэа кыраамтала рыреиара алшарей, икоу ахытхыртакэа рымчхареи

раарџшреи, излауа ала хшыџкрала рхархэареи. Қырттэыла аихабыра наќ-наќгы инарыгзоит «2015-2017 шыќэскэа рзы Қырттэыла арегионалтэ аџиара апрограма» аус адулареи, уи инеипџынкылоу аинклиузивтэ анагзаразы еиуеипџшым арегионкэа рырџиара иазкны иаџтаз астратегиакэа реиџьтэреи. Раџхьа иргыланы, уи ала иазџхьагэаџоуп иашьашэалоу атас ала еиџкаау ауснагзатэ план анагзареи акырзылшо агэатаратэ хархэагакэа ралартэареи.

Қырттэыла аихабыра идырхиоит арегионалтэ аџиара еиџызкааша азакэан, уи ихэаакэнатџоит атэыла итышэынтэалоу арегионалтэ аџиара иаку ахэынтқарратэ политика анагзара аиқэыршэара иазку аинституциатэ механизмкэеи, арџиара ахиаалара иазку адокументкэа раџцара атаси, арегионалтэ аџиара апланшьтыхреи, аџарала аиқэыршэареи анагзареи азеипџш процесси.

Иара убас, Қырттэыла ашьхахаракыратэ регионкэа рсоциал-экономикатэ прогресс аиқэыршэаразы, иаџтахоит агэызтацагатэ хархэага чыдакэа, уи азы идырхиоит ашьхахаракыратэ регионкэа рырџиара иазку Қырттэыла азакэан џыц.

Уи адагьы, иаџтахоит арегионалтэ цакы змоу апроекткэа рџы амуниципалитеткэа ринтерескэа раарџшреи рылахэызаареи амеханизмкэа. Иаџтахоит асоциал-экономикатэи аинфраструктуратэи аџиара зцаарақэаки, иашьашэалоу ахиаалареи, анагзареи ирыцхрааша аинституциатэ механизмкэа.

Аинфраструктура арџиара

Ахэынтқарратэ инфраструктура арџиара - арегионалтэ аџиареи аџарра аицатэреи ирыцхрааша зцак дуу атагылазаашьақэа ируакуп. Атэылазы хадара змоу ахасабтэкэа ируакуп аинфраструктура аиџьтэреи, уи аганахьала икоу ауадаџракэа рџыхреи.

Агеополитикатэ факторкэа иазџхьагэатаны, Қырттэыла жэларбжьаратэи апроекткэа рэ аланархэыроуп. Агеографиаатэ лагылазаареи, автотранспорт ала аидарақэа рымџангара иазхаз ахэарақэеи иазџхьагэатаны, инагзахоит амагистральтэ мџа џыцкэа рыргылареи, атранспорт-хархэаратэ тагылазаашьа аиџьтэра амзызла уажэтэи амџакэа реиташьақэыргылареи, амџатэ инфраструктура арџыцреи.

Аинфраструктура арџиара егьырт аџыжэаратэ хырхартақэа: Европатэи астандарткэа инрықэырџшны атэыла зехьынцъара ацэынхақэа рышьтатцареи хкы-хкыла реицшареи; Қырттэыла арегионкэа ирықэынхо ауааџсыра 24 саат рыџныцќала азыржэтэ ала реиқэыршэара; Қырттэыла аќалаќкэеи акытақэеи рџы азылеиқэыршэаратэи агыруажратэи

асистемакэа реикэыршэарей реиташыакэыргыларей, Европатэй астандарткэа инрыкэырпшны азеипш система аиёкаарей.

Апсабаратэ рыцхаракэа ркынтэ Кырттэыла ауаапсыра рыхьчара амзысла, нак-накгы инагзахоит апревенциатэ усмөапгатэкэа (акэарарбэбэаратэй адгылфэыбгара ае ацэхьчаратэй аусуракэа) рымөапгара.

Иара убас, иаха иашьашэаланы апрокткэа реиёкаарей, хаамтазтэй жэлэрбжыаратэй астандарткэа ирышьашэалоу азнеишьа алартэарей рзы, иаха ибзианы ххы иахархэоит адонорцэа ркны ихабжыоу акыршыкэсатэй аизыказаашыакэа.

Акытанхамөа аёиара

Кырттэыла аихабыра рзы апыжэара хадакэа иреиуоуп акытанхамөа арёиара, уи азы рапхьазатэй ахэдыкэцас икалоит ихэаакэцоу аграртэ политикей акытанхамөа асектор аёы афинанстэ хытхыртакэа реизырхарей.

Кырттэыла акытанхамөа арёиара астратегиятэ азнеишьа ала иазпхьагэатоуп аёиара бэбэа апринципкэа рышьата ала акытанхамөаёы аконкурентциалшара аизырхарей, зхатабзиара хараку аалытц акатцара итышэынтэалоу азхарей, афатэаалытц ахатабзиарей афатэаалытц ашэартадарей реикэыршэарей, акыта афарра амч акэхарей еикэзыршэаша атагылазаашыакэа рапцара.

Евроидгылакны асоциирра иазку аикэшахатра анагзара апроцесс аёы акомплектэ аитакракэа калоит ахырхартакэа зегы рыла, лымкаала, афатэаалытц ашэартадара аусхкы аёы. Акыртауа ааглыхөцэа алшара роуоит жэлэрбжыаратэй европатэй астандарткэа етапла ралартэаразы. Уи иалтшэаны, иазхауеит зхатабзиара хараку аалытц акатцарей азнагарей амехакыра, уи иазнархауеит европатэй ацармыкыаёы акыртауа аалытц аконкурентциалшара.

Акытанхамөа афинанстэ хытхыртас икалоит ахэынткарратэ биуцэети, жэлэрбжыаратэй аиёкааракэей адонор тэылакэей уи иазоурышьтуа апсахтэкэей агранткэей, хазхаталатэй инвестициякэей (атыпэантэй ахэаанырцэтэй). Аграртэ политика амөапгара инатцакны ацхыраара аиуоит акытанхамөатэ азкра змоу адгыл ацармыкыа арёиара; иапцахоит афермерцэа рреестр; акытанхамөатэ сектор еикэыршэахоит аматцурей азатэй рыла; иаха ибэбэахоит, иёиаауеит акытанхамөа акредиттэй, алицензиатэй, апгапсатэй асистема; ихэычуи абжыаратэй афермерцэа еикэыршэазаауеит зыхэ лакэу апсахтэкэа рыла; инагзахоит афермерцэа рхейдкылакэей рассоциациякэей рырёиара. Иёиаахоит акытанхамөатэ аус адуларатэ ааглыхрей, иара убас, ацэахыртатэй, аилыхратэй,

алахэаратэи, адистрибуциатэи асекторкэеи. Инагзахоит аграртэ сектор ағы ауа зуа ауаа абжыагаратэи ацарадырра-тцаратэи аматцзура ала реикэыршэара. Абизнесагылазаашыа айбьтэреи астимулиациеи ирызку ауснагзатэкэа мөагысуеит; еикэыршэахоит афатэаалытц ашэартадареи агробиохкырацэареи рыхьчара. Инагзахоит арегионалтэи акытанхамөатэи аинфраструктура арэиара, хэарада, уи иалоуп азақэтэаратэи агыруажратэи асистемакэа реиташыакэыргылара. Аихабыра рыхшыө азыршытуеит ажэла бзиақэеи аитахатэкэеи раарыхра арэиара.

Абри аполитика амөагыгара абзоурала, иазхауеит аграртэ сектор ағы ааглыхра амөахакыреи, арентабелреи, аконкурентциалшареи, акытанхамөатэ ааглыхра иахылфиаауа ахашэалахэыи, еибьхоит арегионкэа руаагысыра рыбазаратэ тагылазаашыа. Ааигэатэ ашыкэскэа рзы, агроаалытцтэ сектор ағы иагыцахоит аусуратэ тыгы ғыцкэа, аусурта зауа ауаа ртагылазаашыа еибьхоит, акытағы аусуртадара еитцоит. Кырттэыла икацоу агроаалытц иахэтоу атыгы ааннакылоит атыгыантэи, иара убас, жэларабжыаратэи ацыармыкыағы.

Ашэахтэ политика

Аихабыра ршэахтэ политика еикэнаршэоит хазхаталатэи сектори, атэым инвестициакэеи, иара убас, абизнес алагареи арэиареи рзы уадзыгыхыалаша итышэынтэалоу ашэахтэ тагылазаашыа агыцара.

Ихиаалахоит иакымкэа егырт азақэангыцаратэ агышыгаракэа. Кырттэылеи Евроеидгылеи рыбжыара зхы иакэту ахэаахэтратэ кэыгышылара наза иазку аикэшахатра инацакны, имөагыгахоит Кырттэыла ахазалтэ закэангыцара Евроеидгыла азақэангыцара азааигэахара иазку аусмөагыгатэкэа. Ахэаахэтра ацхараара амзызла, имөагыгахоит ахазалтэ гэатара иазку акыргызлышо апроцедуракэа. Имөагыгахоит Кырттэыла ашэахтэ закэангыцара Евроеидгыла азақэангыцара азааигэахара, ишиашам ашэахтэкэа рыхэтағы.

Ахэынтықарра ашэахтэшэаө апартниор иеигыш ихэагышуеит атэыла аитаиғиареи ауаагысыра иаха еибьу ахэынтықарратэ аматцзура ала реикэыршэареи рғы. Убри агынтэ, инагзахоит аусура афизикатэи аиуристтэи ахағкэа рыла ашэахтэ гыхыкэракэа рынагзара ахырхартала. Абизнес ахатарнакцэа ркны аиғцэажэаракэа нагзахоит азақэангыцаратэ аөазарағы урт робиективтэ, апрактикатэ проблемакэа рызгыхыагэатара амзызла. Ашэахтэ матцурағы иагыцахоит аинформациатэ база (анормативтэ акткэеи, ашэахтэи азинтэи аимақкэа ирылтцшэаны ишыакэгылоу агышыэеи), уи абзоурала, алшара калоит ашэахтэшэаөцэа рзы иаку азнейшыа ашыакэыргылара, уи ашыата ала итыцуеит ахэынтықарратэ азбаракэа. Инагзахоит аусура ашэахтэ система армариареи ашэахтэ санкциакэа роптимизациеи ахырхартала. Абизнес аинтерескэа иазгыхыагэатаны, еибьхоит ашэахтэ хылагышра апроцедуракэеи ашэахтэ уалкэа ршэара еикэзыршэо аусмөагыгатэкэа реиғкааратэ

нормақеи. Ашәахтә аймаққәа реилыргара уажәтәи асистема еиҕьхоит. Инагзахоит атыҕантәи ааглыхра арҕиарей атауар/аматсура аекспорти рыцхраара иазку иашьашәалоу ашәахтә механизмқәа рыхиааларей ралартәарей.

Амонетатә политика

Қырттәыла Аконституция инақәырҕшны, амонетатә политика имҕаҕнагоит амилаттә банк, уи ахатә усураҕы ихьыҕшымуп. Қырттәыла аихабыра амилаттә банк иацхраауцеит амонетатә политика амҕаҕгараҕы. Аҕара-кредиттәи авалиутатәи аполитика аҕыжәара хадақәа ихәаакәтәхоит апарламент ақәцара иашьашәаланы; арегион аҕы имҕаҕысуа апроцессқәеи лари акурс аеаҕсахреи иазҕьагәатаны, уажәазы иҕоу ауадаҕрақәа рфонаҕы, ацакы ду амоуп амонетатәи афискалтәи аполитика еикәшахатрала амҕаҕгарей жәларбжьаратәи афинанстә институтқәа рҕны аусеицурей, уи ихымҕадоуп иашьашәало аполитика ашьақәырғыларазы. Абарт ауадаҕрақәа шыҕоугы, Қырттәыла аихабыра ирыхьчоит уажәазы зегы реиха Қырттәыла иазыманшәалоу лари аеаҕсахратә курс.

Еикәыршәазаауеит акоммерциатә банкқәа рыбжьара аконкуренция ҕәҕә; иалартәахоит адепозитқәа рыҕгаҕса асистема, уи ататәахқәа реизырхарей рхархәарей астимул атаразы зыгәра угаша механизмхоит.

Афискалтә политика

Ахәынтқарра наҕ-наҕгы инанагзоит ахәынтқарратә финанқәа рхылаҕшшьа аиҕьтәра, уи ихымҕадоуп, ганкахьала, аҕыжәара змоу аусхкқәеи асоциалтә харцьқәеи рзы абиуцет аҕынтә аҕара алхрей, егы аганахьала, атәыла аэкономика арҕиарей, атәыла афискалтә тышәынтәалара ахьчарей рзы.

Ахәынтқарратә финанқәа рхылаҕшра аитакра инатцакны, абиуцетқәа ирызкны имҕаҕгоу ауснагзатәқәа еикәдыршәоит ахәынтқарратә финанқәа еффеқтла рхылаҕшрей, аартызаарей, афискалтә тагылазаашьа ихьчаны еиуеиҕшым асекторқәа рырҕиара иазкны ихәаакәцоу аполитика амҕаҕгаразы иатаху аҕаратә тацәахқәа реидкыларей, асоциалтә ҕьхкәрақәа рыхҕара еицтәараны аекономикатә азхара иацхрааша афискалтә политика амҕаҕгарей.

Инагзахоит азеиҕш стандартқәа рыхиаалара иазку аусура, уи иадхәалазаауеит амилаттә, иара убас, егырт асектортә стратегиатә документқәа. Аеҳәарабжьаратә планқәа рхы иадырхәоит афискалтә тышәынтәалара аикәыршәара иазку иеффеқту хархәага еиҕш. Аэкономика арҕиара амзызла, абиуцет ахарцьтә ахәта аизырхара аан, аконкреттә аамтазы иазхар қалап абиуцет адефицит, аха, аеҳәарабжьаратә период аан ихьчазаауеит уи илақәу

арбага. Арегион аёы имѡаѡысуа ахтыскѡа ирыдхѡаланы, ахасабтѡ чыдас иаанхоит амакроекономикатѡи афискалтѡи аиндикаторкѡа иашаны рызѡхьягѡатарей ртышѡынтѡаларей. Аѡхѡарабжьаратѡи акыраамтатѡи апериод аан атакы ду амоуп амакроекономикатѡи афискалтѡи аиндикаторкѡа рыхьчара ареитингтѡ еилахѡыракѡа рыхѡшьа шытызхша, аинвестициатѡ тагылазаашья аганахьяла атѡыла уадзыѡхьялаша арбагакѡа рѡы.

Аусура нагзахоит Қырттѡыла афинанскѡа рминистрра амакроекономикатѡ анализи азѡхьягѡатарей ахырхартала. Абиуѡьет апланшьтыхра апроцесс айѡьтѡразы, ейѡьхоит ахѡынтқарратѡи еидѡоуи абиуѡьет ашѡахтѡ хашѡалахѡы аѡхѡарабжьаратѡ азѡхьягѡатара апроцесс; аекономикатѡ секторкѡа иаха ихьчазарц азы итбаахоит азѡхьягѡатара аореал; азѡхьягѡатара аамта иацлоит, уи иабзоураны, иазхауеит афискалтѡ сектор акыраамтатѡи ахиаалара алшара.

Ахѡынтқарра ауал атышѡынтѡалара айкѡыршѡара амзызла, афискалтѡ политика мѡаѡьгахоит ахшыѡкрала. Лари акурс аѡаѡсахра ахѡынтқарра ауал ахыѡхьязаразы анырра цѡгья шамазгья, адунеи зехьынѡьара иазхатѡо астандарткѡа инрыкѡырѡьшны, уи уезгья илакѡу арбагакѡа рѡы иаанхеит, аѡхѡарабжьаратѡ стратегия ала ихѡаакѡѡоу ахыкѡкытѡ рбагакѡа ирышьашѡалоуп, азакѡанѡьцара ала иазгѡатѡу анормакѡа рацкыс акыр ейѡуп.

Ари аѡақт ибзианы ианыѡьшуеит Қырттѡыла ихьыѡьшым ареитинг, акредиттѡ хытхыртакѡа ралагара иацхраауеит. Аинвестициатѡи аинфраструктуратѡи апроекткѡа ралхразы, айхабыра инарыгѡоит аселекциятѡ азныкѡашья амѡаѡьгара, ахѡынтқарратѡ ауал апортфель ахьчаразы, арт апроекткѡа излауа ала азинчыдала аѡьара рзоушьѡуп.

Иара убас, айхабыра инарыгѡоит зыхѡ дуу акьяадкѡа ртрыжьрей аѡнытқатѡи акредиттѡ хытхыртакѡа рхархѡарей, уи зыхѡ дуу акьяадкѡа рѡьармыкья аѡиара иацхраауеит.

Аусура нагзахоит апрограмматѡ биуѡьет аларѡѡарей иашьяшѡалоу аметодология айѡьтѡрей ахырхартала, уи инаѡакны, аѡьара нызхо аусбартакѡа ирыздырмазеиуеит аметодологиятѡ азгѡатаракѡа. Арт азгѡатаракѡа урт ирыцхраауеит апрограмматѡ биуѡьет айкѡыршѡара иазку аѡнытқатѡи апроцесс еѡѡектла амѡаѡьгараѡы. Еикѡыршѡазаауеит алтшѡакѡа зхылѡиаша абиуѡьетшьтыхра аларѡѡара. Абиуѡьет ала инагѡоу апрограмакѡеи, урт ирхылѡиар зылшо алтшѡакѡеи раарѡьшра амеханизм жѡларбжьаратѡи астандарткѡа ирзааигѡахоит. Инагзахоит аусура абиуѡьет аартызаара аизырхара амзызла, Қырттѡыла ауааѡьсыра имариоу аформала ироуоит интерес ирымоу аинформация зегья.

Абиуѡьет ахылаѡьшра аелекторонтѡ система (eBudget) алшаракѡа рыртбаарей, азеиѡьш азин аиуристтѡ хѡѡкѡеи, автономтѡ республикакѡеи, атыѡантѡи ахаланапхгаратѡ органкѡеи рбиуѡьеткѡа рышьакѡыргылара апроцесс ари асистема алагаларей рыдагья,

пыхъеипш инагзахоит ахэынтқарратә финанскәа рхылапшра аелектронтә система аусушья айбътәра иазку аусура, уи абзоурала, акыр еибъхоит ахэынтқарратә финанскәа реидкыларә апроцесси ахэынтқарратә финанскәа рхылапшра ахархәагакәеи. Азакәан инакәырпшны, ахазынатә аматцура ашқа иасраны икоу азеипш азин аиуристтә хаёкәа рзы ихыркәшахоит ахэынтқарратә финанскәа ахазынатә система ашқа ралагаларә апроцесс. Ахэынтқарратә финанскәа зегы ахазына иаку асистема ашқа ралагаларә ала еикәыршәахоит ааазаракәа зегы рбиуцеттә, иара убас, азеипш азин аиуристтә хаёкәа рбиуцеткәеи иаамтаны рыхасабырба наза. Ахэынтқарратә сектор аёы еибъхоит афинанстә ахасабырбарей аартызаарей рхатабзиара.

Етапла иалартәахоит ахэынтқарратә сектор ахасабеилыргаратә пхьазара жәларбжьаратәи ахыпхьазаларә астандарткәа, уи аамышьтахь, есышыкәса ицәырыргалоит ахыпхьазаларә аметод ашьата ала еикәыршәоу аихабыра рфинанстә ахасабрбакәа.

Ишьатакхоит афинанскәа рхархәарей рхылапшрей рсистема алартәара иазку иаку азнейшьей аинструкцией, уи иалтшәаны, аңара нызхо аусбратакәа рёы еибъхоит аменецьертә ахасабырбарей, аменецьертәи афинанстәи ахылапшра амеханизмкәеи, ишьатакхоит афинанстә хылапшра аелементкәа. Еибъхоит аонытқатәи аудиторцәа рквалификацией русушьей. Убри акынтә, акыр еибъхоит аонытқатәи, иара убас, адәныкәтәи ахылапшрей аудити рмеханизмкәа ахэынтқарратә финанскәа рхылапшра аусхкы аёы. Абиуцеттә процесс айбътәра амзызла еикәыршәазаауеит ахэынтқарратә аудит аматура иармазеиуа аихшьаалакәеи абжьагаракәеи рхархәара амеханизмкәа.

Апсабарахьчарей апсабаратә хытхыртакәа хшыөркрала рхархәарей

Апсабарахьчарей апсабаратә хытхыртакәа хшыөркрала рхархәарей аихабыра рзы хадара змоу ахырхартакәа ируакуп. Аихабыра хыкәкыс ирымоуп «Аекономика иатцәа» апринципкәа ралартәарей «Абизнес иатцәа» арёиарей.

Атәылаёы апсабара ахылапшра айбътәра амзызла, Қырттәылей Евроеидгылей рыбжьара асоциирра иазку аикәшахатра инакәырпшны, етапла иаладыртәоит Европатәи апсабарахьчаратә принципкәеи астандарткәеи. Қырттәыла инанагзоит ө-ганклатәи аганрацәалатәи апсабарахьчаратә еикәшахатракәа рыла иагаз апхыкәракәа рынагзара.

Ириашаны идырёыцуеит апсабарахьчаратә азинтә нормативтә база абарт ахырхартакәа рыла: ацәынхакәа рхылапшра, азы ахытхыртакәа рхылапшра, атмосфератә хауа ахьчара, абна ахылапшра, апсабаратәи антропогентәи ашәартакәа реитатәра, атомтәи арадиациатәи ашәартадарә, абиохкырацәарей апсабаратә хытхыртакәеи рхылапшра, азинтәи алицензиатәи аусура, апсабара анырра ахәшьаратарей, астратегиятә

аҕсабарахьчаратэ ахэшъаратарей.

Етапла иртбааны идьрѣуеит аҕсабара амониторинг асистема.

Имѡаҕыргоит абнатэ сектор ареформа, уи атэыла абнакэа рхылаҕшра асистема алартэарей, урт рхыҕхьазаратэи рыѡазаратэи арбагакэа реиѣтэрей ирызкуп. Иѣѣахоит абна ахылаҕшразы атак зыҕхькэу аинституциакэа.

Етапла иалартэахоит азы ахытхьртакэа ринтеграциатэ хылаҕшра асистема, уи шьатас иамазаауеит абассейнкэа рхылаҕшра иазку Европатэи априципкэа.

Евроидгыла астандарткэа ирышьашэаланы, етапла иѣѣахоит абылтэы таѣа ахатабзиаратэ нормакэа. Еиѣхоит атмосфератэ хауаѣы ихэартам аматэахэкэа ремиссиакэа ашэкэы ртаѡра асистема. Ахаир ахатабзиаратэ нормакэа евростандарткэа ирышьашэалахоит.

Еиѣхоит аҕсабарразы анырра иадхэалоу азин атаратэ система, еиѣкаахоит евростандарткэа ирышьашэалоу азин атаратэ регулиация ѣыцкэа. Ишьатакхоит аҕсабара асектортэ астратегиятэ ахэшъаратаря асистема.

Аҕсабаратэ хытхьртакэа рхылаҕшрей хшыѡркрала рхархэарей амзызла, еиѣхоит аҕсабаратэ хытхьртакэа рхархэаразы алицензиатэ система.

Ацэхэырахара иаѣагылоу ЕАР аконвенция аҕхькэракэа инрыкэырҕшны, анышэ аерозия аитатэрей, ацэхэырахара аеацэхьчарей, адгьыл аҕсылара ахьчарей рзы, еикэыршэахоит адгьыл ахытхьртакэа рхархэара амеханизмкэа.

«Абиохкырацэара астратегиеи ауснагзатэ плани» (2014-2020) инрыкэырҕшны, инагзахоит абиохкырацэара ахьчара иазку ауснагзатэкэа. Еикэдыршэоит атэылаѣы абиошэартадара амилатэ система. Итбаахоит кьыс змам ацакырадгьылкэа раха, еиѣхоит урт рхылаҕшра апроцесс. Имѡаҕахоит кьыс змам атерриториякэеи урт ирыдхэалоу аекотуризм арѣиарей ирызку ауснагзатэкэа. Иаҕцаны иаладырцэоит ацэынхакэа рхылаҕшра хаамтазтэи асистема. Ишьакэырѣѣахоит ацэынхакэа рхылаҕшра астратегиеи ацэынхакэа рхылаҕшра ауснагзатэ плани, уи хькэкыс иамазаауеит ацэынхакэа рхылаҕшра Европатэи аметодкэа рхархэарей иашьашэалоу аинфраструктура арѣиарей.

Ааглыхратэ амашэыркэа рпревенциеи рхылаҕшрей аусхкы аѣы иалартэахоит Евроидгыла астандарткэа; еиѣхоит аҕсабаратэ рыцхаракэа ршэарта ахэшъаратаратэ механизмкэа; ишьакэгылоит/еиѣхоит аҕсабаратэ рыцхаракэа рпрогнозкатарей иаамтаны ауааҕсыра агэе анцара рытарей асистема.

Ахауа аеаҕсахра иазку ЕАР аконвенция иашьашәаланы, еикәыршәахоит ахауа аеаҕсахра иадхәалоу «Аекономика аусхккәеи аекосистемакәеи радаптация амилаҕтә плани» «аҕиара амилаҕтә стратегиеи». Имҕаҕахоит ахауа аеаҕсахра арҕсыератәи адаптациятәи ауснагзатәкәа.

Еиҕьхоит аҕсабаратә хыҕхыртакәа рхылаҕшра ахәынтқарратә система, уи еикәнаршәоит аҕсабара ахьчареи аҕсабаратә хыҕхыртакәа рхархәара аусхкы аҕы азакәанҕцара амҕаҕгареи, аҕсабара аркьашьреи закәанда аҕсабаратә хыҕхыртакәа рхархәареи рпревенциеи, раарҕшреи, рҕырхреи.

Иҕәҕәахоит атомтә бцар ахархәамра арежим, еицхоит атомтәи арадиологиатәи ашәартакәа, ауааҕсыра ихьчазаауеит аионтә шәахәара анырра цәҕьа аҕынтә. Еиҕкаахоит арадиоактивтә цәынхакәа рхылаҕшра азакаәнҕцаратә база. Еикәыршәахоит атомтәи арадиациятәи ашәартадара аусхкы аинституциатә аҕәҕәахара.

Атәылаҕы иаларцәахоит иҕышәынтәалоу аҕиареи «Аекономика иатцәа» апринципкәеи.

Иаҕцәахоит/еиҕьхоит аҕсабарахьчара иазку аинформация ахархәареи азбаракәа рыдкылара апроцесс аҕы ауаажәлар рылахәызаареи амеханизмкәа. Имҕаҕахоит аҕсабарахьчаратә атареи адырреи рышьтыхра иацхрааша ауснагзатәкәа.

Мчыла иагаз ауаа - ахцәацәа рзинкәа рыхьчареи рыдгылареи

Ахәынтқарра атакҕхыкәра амоуп ахцәацәеи аибашьра аҕынтә азарал зауз ауааҕсыреи рҕаҕхьа – урт рыҕстазаареи, ргәабзиареи, ршәартадареи, рсоциалтә интеграциеи, рыбазаратә тагылазаашьеи, аусуртала реикәыршәареи, рхатәра ахьчареи, аҕныҕа рырхынхәреи ры. Ахцәара иахылҕиааз атахра чыдакәа иазҕхьагәатаны, ахцәацәа рыҕныҕакәа рахь ихынхәаанза, рзинкәа рыхьчара еикәнаршәоит ахәынтқарра, аихабыра ирылшо зегьы картцит кыршыкәсала ахцәацәа рпроблемакәа ртыҕкәцаразы, атәыла еиуеиҕшым ахәтакәа рҕы анхарта рытареи, ахашәалахәы ала реикәыршәареи, ргәабзиарахьчареи, рсоциалтә интеграциеи, еҕьрт азцааракәеи рызбаразы. Ахцәацәа зегьы ишәартам, иаҕсоу аҕстазааразы ихымҕадоу асоциалтә-экономикатә тагылазаашьыкәа рзеикәдыршәоит.

Еиуеиҕшым апроцесскәа рҕы ахцәацәа рылахәызаара аикәыршәаразы, урт еснагьтәи рынхартатыҕы иазыхынхәаанза атәыла еҕы ахәтаҕы ринтеграция апроцесс аан, ахәынтқарра еикәнаршәоит ақытанхамҕатә программакәа рҕы ахцәацәа рылахәызаареи, ақытанхамҕа знапалаку ахцәацәа иашьашәалоу аинфраструктура ала реикәыршәареи,

ахадаратә хархәагакәа рыла агробизнес аинкубаторкәа раҕцарей, еилоу ақытанхамҕатә кооперативкәа рырҕиарей.

Ахәынтқарра иазханацоит еснагьтәи анхартатыҕ аҕы иаанхаз еитамцуа амазара ареституциа азин, ари амазара шьтрала иасуеит. Ахтәацәа ари азин рзаанхоит кыршыкәсала анхартакәа нрырталак аамышьтахьгы.

Ахәынтқарра иатаху зегьы канатоит ахтәацәа рырхынхәрей, рнырхарей, рреинтеграциеи иазку аплан аиқәыршәарей уи анагзарей азы.

Ахтәацәа рыхынхәразы ихымҕадоуп аибашьра ала еикәшоу ақыртуааи аҕсуааи, ақыртуааи ауаҕсааи рыбжьара агәрагара аиташьақәыргыларей, жәларбжьаратәи ауаажәларра рә алархәрей, аполитикатә еиҕцәажәарақәа рышьтата ала, аймаккәа ртыҕкәцара астратегиа анагзарей.

Аймаккәа ртыҕкәцара

Аймаккәа ртыҕкәцара азцаара – аихабыра рыдәныҕа-политикатә еизыҕазаашьақәа рпроблематикаҕы зцак дуу компонентуп. Ақтуалтә проблемакәа рфонаҕы, ацакы чыда роуоит Урыстәыла ампыцахалатә политикей аннексиеи рзы атак ахасабла жәларбжьаратәи ақәытра амобилизациеи, Аҕсны Цхинвалтәи арегиони рҕы, чыдала, Галтәи Ахалгортәи араионкәа рҕы, ауаҕытәыҕса изинкәа рыхьчарей амониторинг амеханизмкәа раҕцарей, арт апроцесскәа мҕаҕысроуп жәларбжьаратәи аиҕкаарақәа реалархәрала.

Женеватәи жәларбжьаратәи аиҕцәажәарақәа адгылара роуоит жәларбжьаратәи алахәызаара ала Қыртәылеи Урыстәылеи рыбжьара иҕоу зцакы дуу аплатформа еиҕш, ари адгылара адагьы, инагзахоит аҕсуааи ауаҕсааи ркны ишиашоу аиҕцәажәарақәа рырмазеира иазку аусура. Аймаккәа рполитикатә тыҕкәцара азцаарақәа ирыдхәалоу апозициақәа шеиҕшымгы, ақыртуааи, аҕсуааи ауаҕсааи атакпхькәра еицыргароуп арегиони наҕ-наҕтәи абиҕарей ршәартадаразы. Хымҕада иалагароуп ашәартадаразы ахәдыкәцара иазку аиҕцәажәарақәа, урт рмеханизм еиҕказаароуп жәларбжьаратәи аиҕкаарақәа/апартниорцәа рформат ала (иаххәап, Евроеидгыла, Европа аусеицуреи ашәартадарей реиҕкаара, ма ЕАР). Иара убас, ацакы ду амоуп агуманитаргә зцаарақәа рызбарей агәреибагара аиташьақәыргылара иазку ашьаҕкәа рыкатарей. Убри ақынтә, наҕ-наҕгы ацхыраара ду роуоит жәларгә дипломатиеи, асоциалтәи аекономикатәи аиташьақәыргыларей, абизнеспроекткәеи.

Иара убас, абҕа роуоит „аикәшаратә цәахәа“ наҕ-ааҕ инхо ауааҕсыра уажәгы ирыбжьоу атаацәаратәи, аиуаратәи, хаталатәи еизыҕазаашьақәа.

Аибызаратэ тэылақэеи жэлэрбжыаратэи аиёкааракэеи реалархэра ала, акыр итбаахоит ихэынтқарратэым асектор апрокеткэа ирымаз адгылара, уи аполитикатэ експертцэа рысазараёы аиёцаажэарақэа рымсапгареи, абизнесменцэеи, ажурналистцэеи, афермерцэеи, аекологцэеи, амедикцэеи, астудентцэеи, уб. егы. „иазёлымхау агэыпцкэеи“ рапцареи иацхраауеит.

Аихабыра рстратегиятэ ахасабтэкэа ируакуп аикэшаратэ цэахэа иапну, аимак акынтэ азрал зауаз атаацэарақэа атыпэаёы рырбёёэара амзысла, абарт арегионкэа рсоциалтэ-экономикатэ арёиара, уи азы амч аиуоит аихабыра идырмазеихёу иашьашэалоу астратегия. Ари астратегия шыатас иамоуп азыржэтэи арпцссаратэи асистемакэа реиташьакэыргылареи, ашколкэа рырёеиреи, амбулаториакэа реиёкаареи, агазла аикэыршэареи, иреихазоу атара апэара азоушэтреи, атыпэантэи ауаапсыра хыкэкылатэи аматериалтэ цхыраара рытареи, уб. егы. ахырхартакэа рыла инагзахёуи зынагзара иаёуи апрокеткэа. Аикэшаратэ цэахэакэа ирыпну арегионкэа рыдгылареи рырёиареи иазку ахэынтқарратэ политика амсапгара нак-накгы ацхраара амзысла, инагзахоит адонорцэеи апартниорцэеи ркны аусура.

Аимаккэа ртыпцкэцара иазку ахэынтқарратэ стратегияёы аус рыдулареи реилыргареи иаёуп атынчратэ хэапшыра ёыци азнейшыа ёыци, уи Кырттэыла атакырадгылтэ акзаареи ахыпшымреи априпципкэа рыхьчара адагы, шыатас иамазаауеит аинаалареи, ишиашоу аиёцаажэарақэеи, агэреибагара аиташьакэыргылареи ирызку хаамтазтэи азнейшыа. Инагзахоит азинтэ институциатэ механизмкэа рапцаразы уаанжа излагаз аусура, арт амеханизмкэа рыбзоурала, Апсни Аахытц Уапцстэылеи/Цхинвалтэи арегиони руаапсыра алшара роуоит рхы иакэитны, Кырттэыла зехынцэара рхы иадырхэарц Кырттэыла атэылауаё цыпцхэаза имоу азинчыдакэеи аматцзуреи, Кырттэылеи Евроеидгылеи рыбжыара асоциирра иазку аикэшахатра ала еиуеипшым аусхкэа рёы Кырттэыла атэылауаа ироуа ахырхагареи алшарақэеи, Кырттэылеи Евроеидгылеи рыбжыара авизада анеиаaira иазку аиёцаажэарақэа ирхылёиаауа аперспективакэеи.

Убри акынтэ, аихабыра русураёы ахадаратэ ахасабтэкэа ируакхоит апцсуааи ауапцааи аинформация наза рытара Кырттэыла евроинтеграция апроцесс иахылёиаауа аконкреттэ хырхагареи апцсазарақэеи, Кырттэыла европатэи аёиара ала иазпцхэагэатоу ауафытэыса изинкэеи, иахэитрақэеи ирызкны; апцсуааи ауапцааи иддырдыроуп асоциирра аикэшахатреи зхы иакэиту ахэаатра наза иазку аикэшахатреи (DCFTA), Кырттэылеи Евроеидгылеи рыбжыара авизада анеиаaira иазку аиёцаажэарақэеи ирхылёиаауа аперспективакэа. Кэёиарала аимаккэа ртыпцкэцара апроцесс аёы ахадаратэ цакы роуоит адемократиятэ институткэа рыргылареи, асоциалтэ-экономикатэ проблемакэа ирласзаны рызбареи. Ари ахырхартала ахэынтқарра кэёиарала имсапнаго аполитика апцсуааи ауапцааи агэра днаргароуп иаку ахэынтқарраёы аицынхара апцжэара шамоу.

Атэылахьчара асистемем арбцармчкэеи

Атэылахьчара аусхкы афы Кырттэыла аихабыра хыкэки хадас ирымоуп аинституциатэ ганахьала ииашоу, адемократиатэ принципкэа ирышьатаку ахыхьчаратэ система аццарей, НАТО иашьашэалоу, азанааттэ, иапсоу, атэыла афапхьа икоу ашэартакэа рызбара зылшо арбцармчкэа реифкаарей. НАТО алалара апроцесс афы ахадаратэ роль нанагзоит атэылахьчаратэ усбарта. Убри акынтэ, ари аусбартазы ацакы чыда амоуп алианс алаларазы заатэи атагылазаашьакэа зеггы рынагзарей, жэларбжьаратэи ашэартадара айкэыршэарафэи алагала ду акацарей. Абарт ахыкэккэа рынагзаразы, атэылахьчара аусхкы афы икатан иакымкуа акырзтазкуа ашьафакэа, урт атэыла афныцкеи, иара убас, ахэаанырцэи ахэшьяра бзиа роуит. 2014-15 шыкэскэа рзы НАТО анапхгарей аекспертцэеи изныкымкэа иазгэартеит атэылахьчара аминистрра акэфиаракэа аартызаара айзырхарей, акоррупция ашэарта аитатэрей, аинституциатэ аитакракэа рымфопгэи ахырхартала.

Атэылахьчара асистема нак-нактэи апланкэеи апыжэаракэеи инартбааны иаартышуп ари аусбарта астратегиятэи аконцептуалтэи адокуменкэа рфы.

Иарбанзаалак апышьгара фыц шытас иамоуп атэыла иаиуз апышэеи, икоу атахракэеи алшаракэеи, икэфиароу жэларбжьаратэи апышэа анализи. Иахьатэи ашэартадаратэ тагылазаашьеи, арегионалтэ шэартакэеи иазпыхьагэатаны, Кырттэыла арбцармчкэа рзы ахадаратэ цакы рымоуп иашаны апыжэаракэа рхэаакэцарей, урт рынагзаразы аоптималтэ афхэаракэа рышьакэыргыларей, ахадара змоу ахырхартакэа рырфийарей, жэларбжьаратэи ацхьраара ишахэтоу еипыш ахархэарей. Иахьазы зынагзара иафэуи нак-нак инарыгзараны икоуи аитакракэа рыбжьара ацакы ду амоуп атэылахьчара асистема аартызаарей ахасабырбей реикэыршэарей, атэылахьчара анапхгара назеи, ахыхьчара алшара айфьтэрей, НАТО ашьашэалара ашьтыхрей, жэларбжьаратэи аусеицурей.

Аартызаара афазара харакы ахьчарей акоррупция апревенциеи рзы, 2013 шыкэса инаркны, Кырттэыла атэылахьчара аминистрра активла иалахэып «Аламысра ашьтыхра» хэа захьзу НАТО апрограма, уи хыкэкыс иамоуп НАТО алахэылацэеи апартниор тэылакэеи рхыхьчаратэи ршэартадаратэи асистемакэа реифьтэрей, русура артбаарей. 2015 шыкэсазы атэылахьчара аминистррафэи еифкаан атэылахьчара аминистрра аламысра ашьтыхрей антикоррупциатэ тагылазаашьа амониторинги рхеилак.

Азинкэа рыхьчара ахырхартала ацакы ду амоуп арратэ матцуфцэа ршьатанкылатэ зинкэеи рхакеитракэеи рыхьчарей, арра-тэылауафратэ еизыказаашьакэа рырбжэарей, агендертэ дискриминация иарбанзаалак аформа апыхра-превенциеи, уи азы еикэыршэаны ишьакэдырбжэеит «Атэылахьчара аминистрра агендертэ айкарара астратегия».

Анапхгара асистема айытэра амзыла, амч аиуит азбарақәа рыдкыла х-фазаратәи асистема. Ари асистема абзоурала, атәылахьчаратә усбарта аструктуратә аккәа зегы рғы еиуеиҕшым аранг змоу аматцуоцәа алшара роуит азбарақәа рыдкыла апроцесс ае алархәра.

Атәылахьчара аусхкы иатцанакуа азцаарақәа иаха еиҕны реиҕкааразы, аиҕкааратә закәанҕцара аус адулареи апроцедурақәа реитахәаҕшреи рырғыщреи иаҕуп. Иара убас, иаладыртәоит аиҕкааратә аикәыршәара асистема. Акадркәа анапхгара рытара аикәыршәара иазку аелектронтәи система (HRMS) алартәара иаҕуп.

Аминистрразы хадара змоу ахырхартақәа иреиуоуп апрограмматә биуцети, аресурскәа рхылаҕшреи, аахәарақәеи рпланшьтыхра асистема арҕиара. Ари ахырхарта ала рхы иадырхәоит аиҕызаратә тәылақәеи, аекспертцәеи, абжягаратә институткәеи рҕышәа. Иара убас, рыхшыҕ азыршьтуеит афинанстә аартызаара аизырхара азцаара.

Аресурскәа рхылаҕшра асистема ауснагзатәи аекономикатәи афазара ашьтыхра амзыла, планла иазҕхьагәтоуп астандартизациеи акодификациеи рыкәшақәа реиҕкаара. Ганкала, атәылахьчара асистема аматериалтә-техникатә база жәларбжьаратәи астандарткәа ирышьашәалахоит, уи ахатабзиара айытэреи ахарцкәа реитатәреи иацхраауеит, егы аганахьала, атехникатә база арегистрация апроцесс Нато астандарткәа ирыкәнагахоит. Арбцьярмчкәа рзы еиҕкахоит алогистика ахылаҕшра иазку аелектронтә система.

Аҕныцкәтәи ахылаҕшра амеханизмкәа реиҕтәразы чыдала рыхшыҕ рзыршьтуеит аҕныцкәтәи аудит адепартамент аусуреи, егырт аҕныцкәтәи ахылаҕшратә структурақәа русушьа айытэреи.

Ахыхьчаратә алшарақәа реиҕтэра аганахьала хадара роуит абарт ахырхартақәа: атцара, арратә азыкәтарақәа, арратә доктринақәа, анапхгаратареи ахылаҕшреи, амобилреи аконтрмобилреи, арратә ҕшыхәара асистемеи, артиллериятә амчхареи, акәылзые ацәыхьчаратә алшарақәеи, ахаиртә хыхьчара алшарақәеи, чыдалатәи аоперациякәа ирызку амчкәеи, арратә полиция алшарақәеи, алогистика асистемеи, арезервтә система арҕиареи, акиберхыхьчаратә алшарақәа рырҕиареи, арратә инфраструктуреи.

Инагзоит аусура аинфраструктуратә проекткәа рыхиаалара-анагзаразы, лымкаала, арратә базақәеи, аказармақәеи, акрыфартақәеи рыргылареи реиҕкаареи, уи ала, арратә матцуоцәа атагылазаашьа бзиақәа рзеикәдыршәоит урт ирыкәу аҕхыкәрақәа рынагзаразы.

Азыкәтарақәеи атцареи рсистема арҕиара хыкәкыс иамазаауеит ахасабтәкәа ирхылҕиаауа, излауа ала аибашьратә тагылазаашьақәа ирзааигәоу, азеиҕш жәларбжьаратәи

азықтарақәа рымғапғареи, иара убас, арратә матзүөцәа ирызку атцаратә программақәеи атцаратә процессқәеи реиьтәреи. Хара имгакәа, Қырттәыла арратә атцаратә система иаларгалоит арратә матзүөды икариера арғиара аикәыршәаразы ихымпғадоу ағазарақәа зегғы. Иара убас, атакы чыда роуоит азанааттә ағиареи, атцаратә центр ғыцқәа рышьақәреи, иахьазы икоу ацентрқәа рырғиареи.

Арратә матзүөцәа рсоциалтә зинқәа рыхьчара амзызла, рынагзара иағуп ихәрақәа зауз арратә матзүөцәа рыдгыларатә программақәеи, ахәрақәа заузи итахази арратә матзүөцәа ртаацәара ацхыраара рытәреи, арратә матзүөцәа рзы амедицинатә цхыраареи афатәи рхатабзиара айьтәреи, атәанчаратә система аитәиғаареи.

Атәылахьчаратә усбарта аусурағы нақ-нақгы хадара аиуоит Натои, Евроеидгылеи, астратегиятә партниорцәеи ркны аусеицура артбаара. Чыдала рыхшығ рзыршьтуеит Натои Евроеидгылеи рғапхьа ирықәу апхькәрақәеи, Нато Уелстәи асамит ағы Қырттәыла иатәашьаз Нато-Қырттәылатәи апакет назеи иаамтаны рынагзара азцаара. Қырттәыла арбцармқәеи атәыла ахыхьчаратә алшареи рырғәбәара амзызла, атәылахьчаратә усбарта, атәылахьчара аусхкы ағы аинтенсивтә усеицура нанагзоит Америка Еиду Аштатқәа ркны астратегиятә партниорра ахартия инацакны. Иара убас, а-ганклатәи аганрацәалатәи активтә усеицура нанагзоит айызаратә тәылақәа ркны, иартбаауеит аусеицура ағыц партниорцәа ркны. Арегион атәылақәа ркны а-ганклатәи аганрацәалатәи аформат ағы аусеицура иртбааны, инанагзоит арегион ағы ашәартадара арғәбәара ацхраара.

Атәылахьчара аминистрра, ахыхьчареи ашәартадареи рызцаарақәа рзы активтә усеицура нанагзоит айызаратә тәылақәеи, Натои, Евроеидгылеи, егырт жәларбжьаратәи айғаарақәеи ркны.

Иатцшыны иазгәатәтәуп акыр ишытбаахаз алианс акны аусеицура. Нато егырт аспирант тәылақәа рыбжьара, Қырттәыла зегғы реиха алианс иазааигәоу тәылас ипхьазоуп. Нато Уелстәи асамит ағы алианс иалоу атәылақәа Қырттәыла иатәаршьеит «Зылшарақәа бәбәоу апартниор» тәыла астатус, Нато алалара апроцесс арласра амзызла, Қырттәыла иадаргалеит ацхырааратә пакет наза (Substantial NATO-Georgia Package), уи ишьақәнарғәбәоит атәыла ашәартадара, иарғәбәоит ахыхьчаратә алшарақәа, хәарада, абри зегғы иабзоураны, атәыла иаха Нато иазааигәахоит, алианс алалара апроцесс иаха ирласны имғапғысуеит.

Убри акынтә, иахьазы атәылахьчара аминистрразы зегғы реиха ихадоу ахасабтәқәа ируакуп апакет наза ала ихәаакәтоу апхьшгарақәа кәғиарала рынагзара.

Иара убас, атэылахьчара аминистрра алианс акны аусеицура нанагзоит НАТО-Қырттэылатэи акомиссии, есышыкэсатэи амилаттэ программей, апланшьтыхрей ахцэажэарей апроцессей, НАТО-Қырттэылатэи арратэ усеицура аусуратэ плани, НАТО агэрагаратэ фонди, азанааттэ афеяра апрограммей, арратэ атцара арфеяра апрограммей, ахшыфкратэ ахыхьчаратэ афшыгарей, аусеицура егырт аинструменткэеи инрытцакны.

Қырттэыла акырзцазкуа алагала канатоит аглобалтэ шэартадара аикэыршэарафэи, уи нак-накгы инанагзоит НАТОи Евроеидгылей рыфшыгарала имфафысуа жэлэрбжьаратэи атынчрачафаратэ миссиякэа реалархэра.

Қырттэыла, 2016 шыкэсанза, алианс иацны, Афганистан афэ адгылара бэбэа (Resolute Support Mission) амиссия иалахэхэоит. 2015 шыкэса инаркны 900фык ракара акыртуа арратэ матцуфцэа Америкей Германтэылей рырратэ напхгара рнапатака кэфеярала инарыгзоит рнапы иану ахасабтэкэа.

НАТО астандарткэа иаха рзааигэахара амзызла, Қырттэыла атэылахьчара аминистрра НАТО аидгыларатэ мчкэа рыфшыгаракэа ирылахэып. 2015 шыкэса инаркны, шэфык акыртуа ашыакауаа акэфйтра лас иазку НАТО абцьярмчкэа ирылоуп.

Қырттэыла нак-накгы инанагзоит Евроеидгыла иаку ашэартадарей ахыхьчарей аполитика инацакны (CSDP) имфафысуа акризискэа рхылафшратэ операциякэа реалархэра, лымкаала, Ацентртэ Африкатэ республикафэи Евроеидгыла ахылафшрала имфафысуа амиссии (EUMAM RCA), Мали имфафысуа Евроеидгыла азыкатцаратэ миссии (EUTM Mali) реалархэра.

Атэылахьчара аминистрра кэфеярала инанагзоит Евроеидгылакны асоциирра аусхэафштэ ала ихэаакэцоу атэылахьчаратэ фхыкэракэа.

Нак-накгы инанагзоит Европа аусеицурей ашэартадарей реифкаарей ЕАРи рфафхьа иагаз афхыкэракэеи иашьашэалоу абжьагаракэеи.

Хаамтазтэи адуней афэ атэылахьчаратэ дипломатия атцакы иаха-иаха ишьтыцуейт. Қырттэыла атэылахьчаратэ усбарта ари ахырхарталагы активла аус ауейт. Фафхьака Қырттэыла жэлэрбжьаратэи аренафэи ицэыртцуейт жэлэрбжьаратэи амиссиякэа ирылахэу арратэ мчы еифш, аха уи адагы, атэылахьчара аинституциатэ афеярафэи чыдала зфшышэа дуу аекспортиорт тэылас икалоит.

Адиаспора рыдгылара

Аихабыра чыдала рыхшыф рзыршьтуейт ахэаанырцэ инхо аицтэылауааи, акыртуа ауаажэларра-политикатэи, асоциал-экономикатэи, акультуратэи еизыказашьакэа рфэи урт

рылахэызаарей, иара убас, Қырттэылеи уи аицтэылауаа ахынхо атэылақэеи рыбжьара аймадарақэа рыртбаарей.

Қырттэыла аихабыра иатаху зегы картцит ахэаанырцэ инхо аицтэылауаа, чыдала ашколтэ ақэра итагыло ахэыцқэа, ақыртуа бызшэа атара алшара рзейкэыршэарей ақыртуа хдырра ашьтыхрей рзы.

Ахэаанырцэ икоу, ақыртуа етнокультуратэ компонент змоу ашколқэа ирыздырмазеиуеит урт иахыыкоу ахэынтқарра атаратэ стандартқэа ирышьашэалоу атаратэ программақэа, иазыкарцит арцащэа. Тыркэтэыла инхо ақыртуаа рзы еикэыршэоуп ақыртуа бызшэа атаратэ программа, уи шыакэнарбэбэеит Тыркэтэылатэи ареспублика атара аминистрра.

Иара убас, ишағу еипш, аихабыра нак-накгы ирыцхраауеит ахэаанырцэ икоу ақыртуа школқэеи, ақыртуа амэыштэи ашколқэеи, ансамбльқэеи, аспорттэ гэыцқэеи, ахэаанырцэ икоу егырт адиаспоратэ аиёкаарақэеи. Ахэаанырцэ инхо аицтэылауаа адистанциатэ метод ала ақыртуа бызшэа рыртара амзызла, инарыгзоит апроект «Ақыртуа онлайн школ», уи апрограмматэ хэта ихыркэшоуп, уажэазы атехникатэ аикэыршэара азцаара азбара иаёуп.

Аихабыра нак-накгы аусура нарыгзоит ахэаанырцэ икоу ақыртуа атоурых-культуратэ объектқэа рыпшаарей, рхылапшрей, реиташыакэыргыларей, алшара калар – Қырттэылақа риагарей ахырхартала. Аусура иаёуп Левильтэи анадел Қырттэыла атара иадхэаланы еиёкааз апаритеттэ комиссиа.

Аихабыра иацхраауеит ахэаанырцэ ақыртуа диаспоратэ аиёкаарақэа (азанааттэ, атарадырратэ, акультуратэ, афартэ, уб. егы.) рышьатакреи русуреи.

Адиаспоратэ еиёкаарақэа ишахэтоу ала ашэкэы ртащрей, урт ркны аоперативтэ аймадарей, адиаспоратэ уснагзатэкэа рыхиааларей, инартбааны рымшапгарей амзызла, еиёкаауп адиаспоратэ еиёкаарақэа рреестр, уақа еизгоуп ахэаанырцэ икоу ақыртуа диаспоратэ еиёкаарақэеи, урт рышьатакщэеи, рнапхгащэеи, аиёкаарақэа рхыкэккэеи, русуреи ирызку аинформациа.

Мраташэаратэ атара змоу аперспективтэ афар рзы имшапгысуеит адиаспоратэ пышэара апрограмма, уажэтэи аетап азы, уи инацакны Қырттэыла ахэынтқарратэ усбартақэа рёы апшышэара иахысхэеит 40шык рақара астудентцэа.

Евроеидгылакны асоциирра иазку аикэшахатра ахэарақэа инрыкэырпшны, аихабыра етапла инарыгзоит аемигрантцэа ирыдхэалоу апшыкэарақэа. Аихабыра нак-накгы инарыгзоит

жәларбжыаратәи аиџкаарақәа рҕны аусеицура ахәаанырцә инхо аицтәылауаа аинформация рытара ахырхартала.

Акультура

Ахәынтқарра акультуратә политика ахы рхоуп атәыла амилаттәи акультуратәи ачыдырақәа рыхьчара ашқа. Аинклиузивтә культуратә политика ашьаҕакреи алартәареи амзызла, Қырттәылеи Евроеидгылеи рыбжыара асоциирра иазку аикәшахатра инакәырғшны, Евроеидгылақны аинтенсивтә усеицура мџаҕысуеит. Иара убас, аусура иаџуп «Акультуратә хкырацәара ахьчареи адгылареи ирызку» Иунеско 2005 шықәсатәи аконвенция анағзаразы.

Инағзахоит адунеи акультуратә қыпшылары ашқа ақырту культура аинтеграция, ари апроцесс мџаҕысуеит жәларбжыаратәи ахархәагақәа рыцхыраара ала. Этакты дуу ашьаџақәа қарцоит атәыла асоциалтәи аекономикатәи аџиара апроцесс ашқа акультура аусхкы аинтеграциясы. Ақыртуа культура арџиареи азыргареи, Европатәи ақәыпшылары ашқа уи аинтеграцияи рзы, хазну ашықәс жәабран 24 рзы Бриусель знапатарџыз аикәшахатра иашьашәаланы, Қырттәыла иқалеит Евроеидгыла апрограма - “Creative Europe”-об („Арџиаратә Европа“) алахәылас. Иалагеит Қырттәылаџы „Арџиаратә Европа“ аофис аиџкаара, иашьашәалоу апроцедурақәа рзы еикәшахатхароуп Еврокомиссия ақны.

Акырзцазкуа ауснағзатәқәа мџаҕысуеит акультура аусхкы аџы уажәтәи азакәанҕцаратә база аиџтәреи европатәи азакәанҕцара азааигәахареи амзызла. Уи азы, азакәанҕцаратә актқәа рацәаны аус рыдуланы аҕсахрақәа аларғалоит.

Иара убас, иалаган, хазну ашықәс антәамтанза ихдыркәшоит «Акультуратә тынха азакәанейдкыла» ахиаалара апроцесс. Азакәанейдкыла аџы еидцоуп акультуратә тынха аусхкы аџы амч змоу азакәанҕцаратә актқәа зегы, иара убас, иаха еиџхоит акультуратә тынха ахылапшра амеханизмқәа, акультуратә тынха аусхкы аџы азанааттә регуляцияқәа рызцаарақәа нрылатцаны.

Имџаҕысуеит акультуреи абақәа рыхьчареи рминистрреи уи анапатқа икоу аиџкаарақәеи ринституциятә реформақәа. ICCROM ақны аусеицура ала иалагахьейт Қырттәылаџы арегионалтә ацаратә програма аикәыршәареи ацаратә центр (атренинг платформа) ашьақәыргылареи.

Акультуратә тынха ахьчареи аиташьақәыргылареи апроцесс мџаҕысуеит жәларбжыаратәи аконвенцияқәеи, адунеи аџы иазхатцоу астандартқәеи, Иунескои егьырт жәларбжыаратәи аиџкаарақәеи рыбжыагарақәа иазпхьагәатаны. Инағзахоит 2014-15 шықәсқәа рзы излагаз акультуратә тынха абақәа реиташьақәыргылары, урт ирылоуп: Муцо икоу архитектуратә комплекси, Варзиатәи атоурых-архитектуратә комплекси, ақ. Чажашьы Ноқалакевтәи архитектуратә комплекси, Гори амузеи, Гегуттәи ахани (археология - аконсервация), иара убас, инарыгзоит Сқуртәи аныхабаа аиташьақәыргылареи, Бебрисцихе хырҕашьа змам

аиташьакэыргыларатэ усуракэеи, Ноџатэи аныхабаа аиташьакэыргылареи. Имџаџыргараны иџоуп иакымкэа абакакэа реиташьакэыргыларатэ усуракэа. Арџиара иаџуп Қырттэыла акультуратэ тынха иазку адырракэа рхылаџшратэ системеи акультуратэ тынха агеоинформациатэ системеи (GIS).

Инагзахоит акультура аусхкы афинанстэ арџџџэареи акапиталтэ харџыкэеи рпрограмеи, Қырттэыла акультуреи абакакэа рыхьчареи рминистрра асистема иалоу аилахэыракэа (84 еилахэыра) аинфраструктура аганахьала ирымоу апроблемакэа рытџаареи.

Аказара ацаратэ усбартакэа ахэынтқарра акынтэ ацхыраара ду роуоит. Ахэынтқарра ацхыраара ала, амагистрантџаа иахысуеит амагистртэ программакэа, азанааттэ программакэа рынагзара иаџуп, арегионкэа ркынтэ иалху, агэыртџкэыл чыда злоу аџар амузыка ддырџоит. Адгылара ду роуоит Қырттэыла атэылауаа иреиџбу ахэаанырџэтэи аказаратэ усбартакэа рџы рџареи, аквалификация ашьтыхратэ курскэа рхысреи ирызку апрограмакэа. Ахэынтқарра атаџџеи астудентџаа ирыџхраауеит жэлэрбжьаратэи аконкурскэеи афестивалькэеи реалархэраџы, адипломант режиссиорџаа ацхыраара роуоит арегионкэа рхэынтқарратэ театркэа рџы адипломтэ спектаклькэа рыкэыргылараџы.

Жаамтазтэи аказара арџиара ацхыраара амзызла, аџыжэаракэа инрыкэыргџшны, иреиџбу апроџекткэа алхны рынагзара иаџуп: ақыртуа бызшэеи алитературеи, амузыкеи, атеатри, акиноказареи рхырхарта ала. Адгылара аиуоит амилаттэ аитцара ркультуреи зхы иамыхэо ауааи атэыла акультуратэ џџстазаара ашка ринтеграциеи.

Чыдала рыхшыџ азышьтны реазыкарџоит 2018 шыкэсазы Франкфурт имџаџысраны иџоу ашџкэы жэлэрбжьаратэи ацэыргакэџаџы асас истатусла Қырттэыла аеалархэразы.

Арегионкэа рџы иалагоит акультуратэ џџстазаара аитаиреи арџиареи, ари апроцесс ала иазџыхагэатоуп акинотеатркэа реибытареи, акультуратэи аџсшьаратэи апарккэа реиташьакэыргылареи, аклассикатэ музыка алартэареи, ахэынтқарратэ школкэа рытџаџџеи рџаџџеи аметодика аганахьала ирыџхрааша аусмџаџгатэкэа рынагзареи, атехникатэ ганахьала афольклортэ ансамблькэа рыдгылареи, атеатралтэ гэыџкэеи астудиакэеи русура аџхраареи рзыргареи.

џыхьеиџш еикэыршэазаауеит Қырттэыла атэылауаа акультура аусхкы аџы рхы иакэитны русуреи арџиамтатэ процесс аџы аихабыра реаламгалареи апринципкэа рымџаџгара.

Аусмџаџгатэ чыдакэа мџаџысуеит ахэынтқарратэ бызшэа ахасабла, ақыртуа бызшэа ахьчаразы. Ақыртуа бызшэа аконституциатэ статус ихьчазарџ азы, ахэынтқарратэ бызшэа иеичахауеит ахэынтқарра.

«Ақыртуа анбан ижэытэзоу х-хкык зыџсы тоу акультура» иатэашьоуп иматериалым акультуратэ тынха абака астатус, ихэаакэџоуп амилаттэ категория. Ари абака Иунеско иматериалым акультуратэ тынха ахатарнакратэ еикэыџыжазаџы азхатцара амзызла, Иунеско иматериалым акультуратэ тынха акомитет иалагалоуп иашьашэалоу аноминация.

Абарт ахасабтэкэа рынагзаразы, аиџэажэаракэеи ауаажэлэр ылахэызаарей ыла, аикэыршэара иаџуп 2025 шыкэсанжа акультура аполитика астратегиеи, акультура астратегиа анагзара иазку ауснагзатэи плани 2016 - 2017 шыкэскэа рзы.

Аспорти аџари

Қырттэыла аихабыра ыыхыеипыш атакы ду атэаршыоит аџар ыргэта аыстазаара атас иаша ашыакэыргыларей алартэарей. Аспорт аџы атагылазашыа атцаарей анализ азурей ирышыатакны еикэыршэоуп аспорт арџиара иазку ахэынтқарратэ политика адокумент 2014-2020, ахиаалара иаџуп аспорт арџиара астратегиятэ, аконкреттэ план, уи ахадаратэ хырхартакэа ируакуп аманшэалара апринцип. Апенитенциалтэ системаџы алшара калоит аспорт еиуеипышым ахккэа рзы аеазыкацарей, иформалым атцара аиурей, уи, нак-нак ауаажэлэррахы аинтеграциеи адаптациеи апроцесс иацхраауеит.

Аспорт азыргарей атэылаџы аыстазаара атас иаша ашыакэыргыларей амзызла, апрактикатэ ыышэа иазыыагэатаны, аус адуланы ирыдыркылеит азакэантыцаратэ ысахракэа рпакет. Атэыла зехынцэара инагзахоит аспорттэ инфраструктура етапла аиташыакэыргыларей аргыларей, арегионкэа рџы аспорт-здыдаратэ центркэа раартрей, хаамтазтэи аинвентар ала реибытарей. Инагзахоит кыраамтатэи ахэынтқарратэ хыкэкылатэи апрограмакэа рфинансыркра. Хагыыака Қырттэыла имџагысуеит иакымкуа жэлэрбжыаратэи аспорттэ форумкэа.

Инагзоит аспорттэ федерациякэеи аџартэ еиџкааракэеи русура аеаламгалара аполитика.

џыц ишыатаку афизикатэ аазарей аспорти рхэынтқарратэ атцаратэ университет аус ауеит иахыатэи европатэи астандарткэа ирышыашэалоу атцаратэ системала, уи аспорттэ атцара арегионалтэ центрс икалоит. Чыдала ыыхшыџ ызыршытуеит аспорт атцарадыррей, аспорттэ медицинеи, аспорттэ азин аџиарей. Атакы чыда аиуоит азанааттэ спорттэ атцара аиура азцаара.

Қырттэыл аихабыра аџари аџартэ еиџкааракэеи атагылазашыакэа рзеикэдыршэоит апроекткэа ыышыыгаразы, урт иагышыырго апроекткэа ыдгыларей аыара рзоушытреи нарыгзоит. Убри амзызла зынагзара иаџу еиуеипышым апрограмакэа ыцхыраарала, аспорти аџари рминистрра аџар ирыцхраауеит апроекткэа ыымџагыгаразы ихымыадоу агэырцкэыли алшаракэеи ырыџиараџы.

Жэлэрбжыаратэи аиџкааракэа ыцхыраара ала итыцан аџар рпроблемакэеи ыыхасабтэкэеи, арт атцааракэа ышыыата ала еикэыршэан атэыла аџартэ политика амџагыгара иазку ауснагзатэ план. Азакэантыцара ала еиџкаахоит атытыантэи ацентртэи амчра аџазараџы

азбарақәа рыдкылары апроцесс ағы ағар ылахәызаара, ихәаакәтахоит урт русура аформақәа. Иаңтахоит иформалым ацара азхатара иазку астратегиеи, иформалым ацара аусхкы ағы иашьашәалоу астандартқәеи; адгылары аиуоит ахатәгәаңхара.

Ағар ыреиарей, ағартә политика ахықәкқәеи ахасабтәқәеи еффеқтла ынағзарей аиқәыршәаразы, ишьатакуп аспортсменцәа рыдгылары иазку хықәкылатәи апрограмма, уи аолимпиадә хәмаррақәеи еиуеиңшым жәларбжьаратәи аицлабрақәеи рзы Қырттәылатәи аспортсменцәа ибзианы рызикацарей кәеиарала рықәгыларей иацхраауеит.

Атәыла арегионқәа зегы реы инағзахоит ағартә центрқәа ринфраструктура арҕиара; ацентрқәа русуразы идырмазеиуеит европатәи астандартқәа ирышьашәалоу ағартә программақәа. Ахәынтқарратә хәыщьеи, европатәи, адемократиатәи, атәылауафратәи аңсазарақәеи ралартәара амзызла, идыртбаауеит ағартә ихәынтқарратәым аиқәарақәа рыдгылары иазку программа.

Арегионқәа реы инхо ағар аусуртала реиқәыршәарей, атыңантәи ағартә ихәынтқарратәым аиқәарақәа абҕа ытарей амзызла, инағзахоит еиуеиңшым апрограмматә ңыжәарақәа ирышьашәалоу, зымчхак дуу арегионалтә агранттә конкурсқәа. Арегионқәа ирықәынхо, атахра чыдақәа змоу ағар ырлахәыхрей ринтеграциеи рзы инағзоит чыдалатәи адаптациатә программақәа. Ағар рбафхатәра аарңшразы инағзоит еиуеиңшым акультуратә-арҕиаратәи, ацарадырратәи, аспорттәи аусмәаңгәтәқәа. Атәыла ағар евроатлантикатә кәыңшылары иазааигәахарц азы, жәларбжьаратәи аиқәарақәеи апартниор тәылақәеи ркны аусеицура ашьата ала, имәаңгахоит иашьашәалоу ағартә программақәа.